

VENÄLÄISTÄMISPOLITIIKAN PALVELIJA
Ilmari Wuorisen osallisuus Suomen venäläistämässä 1905–1914
sanomalehtien kuvauksissa

Topias Pankkonen
Maisterintutkielma
Suomen historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Topias Pankkonen	
Työn nimi Venäläistämispolitiikan palvelija: Ilmari Wuorisen viranhoito ja osallisuus Suomen venäläistämisessä 1905–1914 sanomalehdistön näkökulmasta	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji pro gradu -tutkielma
Aika kevät 2022	Sivumäärä 59
Tiivistelmä <p>Pyrkimykset Suomen venäläistämiseksi 1900-luvun alussa ovat merkittävä osa Suomen kansallista kertomusta. Venäläistämiskausina tunnettuina vuosina Suomen suuriruhtinaskunnan lainsäädäntöä ja hallintoa yritettiin yhtenäistää Venäjän keisarikunnan kanssa ja nämä pyrkimykset johtivat suomalaisten ja Venäjän hallinnon väliseen konfliktiin. Venäläistämistoimien ytimessä oli suomalaisten virkamiesten korvaaminen Venäjän hallinnolle kuuliaisilla henkilöillä. Tämän prosessin keskiöön joutuivat lääninhallitukset ja etenkin niitä johtavat kuvernöörit, joiden kautta venäläistämispolitiikkaa oli otollista edistää.</p> <p>Tässä tutkimuksessa tarkastelen vuosia 1905–1914 sanomalehdistöä hyödyntäen ja tutkin ajanjakson aikana tapahtunutta venäläistämispolitiikkaa suomalaisen virkamiehen Ilmari Wuorisen kautta. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, miten korkeaan asemaan toisen venäläistämiskauden aikana noussut Wuorinen edisti toimillaan Suomessa tehtyjä venäläistämistoimia. Eri poliittista suuntaa edustaneiden sanomalehtien kirjoituksia vertailemalla tutkin, millaisilla toimilla venäläistämistä edistettiin ja avaan lehtien kirjoituksissa ilmenneitä muutoksia.</p> <p>Tutkimuksessa vahvistui käsitys siitä, että Mikkelin sekä Turun ja Porin läänin kuvernöörinä toiminut Ilmari Wuorinen toteutti viranhoidossaan johdonmukaisesti Venäjän hallinnon ajamaa Suomen venäläistämistä. Vuosina 1905–1910 Wuorista koskeva lehtikirjoittelu linkittyi perustuslaillisten ja myöntyväisyysuuntausta kannattaneiden lehtien väliseen kiistaan oikeasta venäjäpoliittisesta linjasta. Wuorisen siirryttyä Turun ja Porin läänin kuvernööriksi, läänin vanhasuomalaiset lehdet hylkäsivät myöntyväisyysuuntauksen ja asettuivat julkisesti Wuorista vastaan.</p>	
Asiasanat Toinen venäläistämiskausi, Ilmari Wuorinen, venäläistäminen, perustuslaillisuus, myöntyväisyysuuntaus, Turun ja Porin lääni	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1 Aihe ja keskeiset käsitteet	1
1.2 Aikaisempi tutkimus.....	3
1.3 Tutkimusrajaukset ja kysymykset	7
1.4 Aineisto ja metodit.....	9
2. Bobrikovilaisen auringon alla	12
2.1 Ilmari Wuorisen leimaantuminen venäjämieleiseksi virkamieheksi.....	12
2.2 Perustuslaillisten ja myöntyväisten venäjapolitiikan erot henkilöityvät Wuoriseen.....	15
2.3 Wuorisen hiljaiselo 1907–1909 ja nousu kuvernööriksi vuonna 1910.....	19
3. Isäntä etsii mieleisensä rengin.....	24
3.1 Wuorinen kuvernöörinä Mikkelissä	24
3.2 Kuvernöörihuhuja	27
3.3 Wuorinen saapuu Turkuun merkittynä miehenä.....	30
3.4 Turun ja Porin läänin vanhasuomalaiset kääntyvät Wuorista vastaan	33
4. Venäläistämistoimet kiihtyvät	38
4.1 Pakkokappaleita ja uhkasakkoja	38
4.2 Luotsilaitoksen venäläistäminen.....	41
4.3 Yhdenvertaisuuslain soveltaminen käynnistyy	44
4.4 Venäläisen lainsäädännön edustaja	49
5. Päätäntö	54
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	57

1. Johdanto

Pyrkimykset Suomen venäläistämiseksi vuosien 1899–1905 sekä 1908–1917 aikana ovat merkittävä osa Suomen kansallista kertomusta. Sorto- ja routavuosinakin tunnettuina vuosina Suomen suuriruhtinaskunnan lainsäädäntöä ja hallintoa pyrittiin yhtenäistämään Venäjän keisarikunnan kanssa. Kansallisuusaate levisi ympäri Eurooppaa 1800-luvun jälkipuoliskolla ja se ravisteli myös autonomisen Suomen asemaa osana keisarikuntaa. Suomen suuriruhtinaskunta onnistui kuitenkin säilyttämään erityisasemansa Venäjän reuna-alueista pisimpään. Aleksanteri II valtaannousu Venäjällä vuonna 1855 käynnisti suomalaisessa yhteiskunnassa uudistusten virran ja perustuslaillisen aikakauden, jotka loivat pohjaa tulevalle valtiolliselle kehitykselle.¹ Keisarikunnan politiikka muuttui kuitenkin Suomen osalta konservatiivisemmaksi vuosisadan loppua kohti ja valtiollisen kehityksen tielle päässyt suuriruhtinaskunta ajautui väistämättömään konfliktiin yhtenäistä imperiumia rakentavan Venäjän kanssa. Idea Venäjästä erillisestä Suomesta oli ristiriidassa venäläisen valtioaatteen ja tiivistyvän keisarikunnan kanssa.²

Tutkin tässä opinnäytetyössä jälkimmäisen venäläistämiskauden tapahtumia Turun ja Porin läänissä. Tarkastelen toimia, joilla Venäjä pyrki siirtämään määräämisvaltaa suomalaisilta tahoilta keisarikunnan yhtenäistämistä ajaneille toimijoille. Tätä prosessia tutkin suomalaisen virkamiehen Ilmari Wuorisen kautta, joka aikaisemmasta tutkimuksesta saadun ennakkokäsityksen mukaan suhtautui myötämielisesti Venäjän pyrkimyksiin sitoa Suomi tiiviimmin osaksi keisarikuntaa. En haasta tätä käsitystä, mutta syvennän merkittävästi kuvaa tapahtumista ja prosesseista, joiden perusteella Wuorista pidettiin venäläistämistoimien edistäjänä.

1.1 Aihe ja keskeiset käsitteet

Venäläistämiskausien aikainen konflikti Suomen ja Venäjän välillä perustui eriäviin tulkintoihin Suomen suuriruhtinaskunnan oikeudellisesta asemasta keisarikunnassa, jotka pohjautuivat vuoteen 1809 ja Suomen liittämiseen osaksi Venäjää. Suomalaisen itsehallinnon toimivuus ja uskollisuus

¹ Seitkari 1960, 23–24; Tiihonen & Tiihonen 1983, 122–123; Luntinen 1984, 9; Polvinen 1985, 35–36; Kekkonen 1999, 29–35. 1860- ja 1870-luvulla Suomessa säädettiin lait mm. elinkeinovapaudesta (täysimittaiseksi vuonna 1879), palkollissääntö 1865, avioliittoasetus 1868 sekä parannettiin mahdollisuuksia pääomanmuodostukselle yksityispankkiasetuksella 1866. Vahtola 2003, 261; Tiitinen 1999, 80.

² Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009, 78–79; Nygård & Kallio 2002, 575.

uudelle hallitsijalle tekivät suuriruhtinaskunnan autonomiasta pysyvän ratkaisun ja oman keskushallinnon laajentuminen johti keisarikunnasta erillisen hallintorakenteen syntyymiseen.³ Tulkinnat⁴ Suomen perustuslaillisesta asemasta kärjistyivät vuosisadan lopulla. Ensimmäinen venäläistämiskausi alkoi helmikuun manifestin⁵ myötä vuonna 1899 ja päättyi vuonna 1905 Venäjän ajaututtua sisäpoliittiseen myllerrykseen ja suurlakkoon. Suomen suuriruhtinaskunta hyötyi keisarikunnan tappiollisesta sodasta Japania vastaan, ja sen synnyttämän sekavan tilanteen myötä Suomessa palattiin venäläistämiskautta edeltäneeseen perustuslailliseen⁶ aikaan, jonka lisäksi maassa toteutettiin eduskuntauudistus sekä sarja muita demokraattisen kehityksen kannalta oleellisia lakeja.⁷

Tämä kehitys jäi Suomessa lyhytikäiseksi keisarin saatua sisäpoliittinen tilanne hallintaansa, ja vuonna 1908 venäläistämistoimet käynnistyivät toistamiseen, kun Suomen ministerivaltiosihteeriltä poistettiin Suomen asioiden esittelyoikeus ja Venäjän hallinto otti Suomen asiat johdettavakseen.⁸ Näin suomalaisten virkamiesten suora yhteys keisari-suuriruhtinaaseen katkesi ja Suomen eduskunnan lainsäädäntötyö taantui Venäjän ministerineuvostoon.⁹ Tästä katsotaan yleisesti toisen venäläistämiskauden alkaneen, joka jatkui miltei Suomen itsenäistymiseen asti.¹⁰ *Venäläistämisellä* tarkoitetaan tässä työssä Venäjän harjoittamaa politiikkaa, jolla pyrittiin yhdentämään Suomea tiiviimmin osaksi keisarikuntaa rajoittamalla suomalaista itsehallintoa ja lujittamalla järjestysvaltaa.¹¹ Tässä prosessissa keskeistä oli perustuslaillisten virkamiesten vaihtaminen Venäjän hallinnolle kuuliaisille henkilöille. Tämän opinnäytetyön päähenkilö, korkeaan asemaan

³ Engman 2009, 90, 110.

⁴ Venäjä painotti Haminan rauhansopimusta, jonka myötä Suomi oli luovutettu osaksi keisarikuntaa ilman erillisiä perustuslakeja koskevia mainintoja. Suomessa painotettiin taas Porvoon valtiopäiviä ja Aleksanteri I:n siellä antamaa hallitsijanvakuutusta, joka salli Suomen säilyttää vanhat Ruotsin aikaiset lakinsa. Hyvämäki 1960, 81; Engman 2009, 90–91.

⁵ Helmikuun manifesti kumosi Suomelle Porvoossa vuonna 1809 sallitut perustuslait, jotka Venäjän hallitsijat olivat valtaan noustessaan läpi 1800-luvun hyväksyneet. Hyvämäki 1960, 75. Helmikuun manifestin mukaan kaikki suomalaiset lait, joilla oli yleisvaltakunnallista intressiä, tuli säätää venäläisen lainsäädäntöjärjestyksen mukaan ja Suomen valtiopäiville myönnettiin lakien suhteen vain oikeus lausunnon antamiseen.

⁶ Termillä viitataan ajanjaksoon, jonka aikana Venäjä kunnioitti Suomelle sallittuja omia perustuslakeja, joiden turvin suomalaista itsehallintoa oli kehitetty 1800-luvun puolivälistä eteenpäin. Ks. Hyvämäki 1960, 75.

⁷ Laki lausunto-, kokoontumis- ja yhdistymisvapaudesta vuonna 1906 sekä painovapauslaki vuonna 1906. Nygård 1987, 14.

⁸ Meinander 2006, 147. Ministerivaltiosihteerin virka muodostui 1800-luvun aikana tärkeäksi Suomen autonomian kehityksen kannalta; Hyvämäki 1960, 195.

⁹ Ennen duuman, Venäjän keisarikunnan kansanedustuslaitoksen, perustamista Venäjältä puuttui yhtenäistä linjaa ajanut hallitus. Duumaa johtanut ministerineuvosto ei katsonut suomalaisen itsehallinnon kehitystä suopeasti. Aiheesta tarkemmin Engman 2009, 93–98.

¹⁰ Katso toisen venäläistämiskauden alkamisesta esim. Vares 2000, 58.

¹¹ Koskivirtaa mukaillen, katso Koskivirta 2019, 144.

toisen venäläistämiskauden aikana noussut Ilmari Wuorinen, kuului siihen virkamiesten joukkoon, joka oli valmis myötällemään venäläistämistoimia Suomessa.

Suomalaiset asemoituivat keisarikunnan venäläistämisyrittämiin karkeasti kahdella tavalla, joko *perustuslaillisen passiivisen vastarinnan* tai vanhasuomalaisen *myöntävyyssuuntauksen* kannalle. Myöntävyyssuuntauksen ajatuksena oli, ettei Suomen yhtenäistämistä ajaneita venäläisiä tahoja saanut varomattomilla toimilla lietsoa, vaan keisarin suosioon tuli hakeutua lojaalisuutta osoittamalla.¹² Perustuslaillisten puolustuskeino venäläistämistoimia vastaan oli kiinnittyminen suomalaiseen lakiin seurauksista ja mahdollisista kärsimyksistä huolimatta; tämä periaate muodosti passiivisen vastarinnan keskeisen olemuksen.¹³ Perustuslailliselle kannalle asettuivat Suomalaisesta puolueesta irtaantuneet nuorsuomalaiset, ruotsalainen puolue sekä sosiaalidemokraatit.¹⁴

Jakolinja venäläistämispoliittikkaan suhtautumisessa lieveni toisella venäläistämiskaudella, jonka aikana suomalaisten ja Venäjän hallinnon näkemykset Suomen oikeudellisesta asemasta erkaantuivat niin kauas toisistaan, ettei Venäjän hallitus saanut enää myöntävyyssuuntauksen kannattajilta tukea ja Suomalainen puolue, jonka piirissä myöntävyyttä kannatettiin, omaksui perustuslaillisen linjan 1910-luvun alkupuoliskolla.¹⁵ Suhtautuminen venäläistämistöimiin oli myös sukupolvikysymys. Vanhasuomalaisinakin tunnetut Suomalaisen puolueen jäsenet muistivat 1800-luvun alkupuoliskon poliittisen pysähtyneisyyden ajan, mutta puolueesta irtaantuneet nuorsuomalaiset olivat aikuistuneet perustuslaillisella kaudella ja heille venäläistämistöimet olivat suurempi järkytys.¹⁶

1.2 Aikaisempi tutkimus

Venäläistämiskaudet ovat kiinnostaneet suomalaisia historiantutkijoita ja aikakaudesta tehtyä tutkimusta on kohtalaisesti. Ajan kuluessa tutkijoiden näkemykset ja etenkin nimitykset kausista ovat muuttuneet. Suomen itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä keisarikunnan toimet

¹² Rommi 1960, 93–96.

¹³ Hyvämäki 1960, 75–77.

¹⁴ Jussila, Hentilä, Nevakivi 2009, 83.

¹⁵ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009, 94.

¹⁶ Hyvämäki 1960, 86; Rommi 1960, 94.

kuvattiin suomalaisiin kohdistuvana sortona.¹⁷ Aikalaisnäkökulman jäädessä taka-alalle sorron käsite on korvautunut vähitellen neutraalimmilla käsitteillä, kuten yhtenäistämis- tai yleisvaltakunnallistamispolitiikalla.¹⁸ Toinen venäläistämiskausi on kuitenkin jäänyt tutkimuksen määrässä edeltäjänsä varjoon. Tämä näkyy hyvin esimerkiksi paikallishistorioita tutkiessa, joissa ensimmäistä venäläistämiskautta käsitellään laajasti, mutta jälkimmäinen kausi sivuutetaan usein kokonaan.¹⁹

Turun ja Porin läänin osalta toista venäläistämiskautta käsittelevää tutkimusta ei oikeastaan ole tehty. Uudenkaupungin maistraatin vuoden 1912 oikeustaistelua ovat kyllä käsitelleet esimerkiksi Kaarlo Nuorvala ja Kyösti Kaukovalta, mutta heidän esityksensä ovat varsinaisen tutkimuksen sijaan enemmänkin aikalaiskuvauksia.²⁰ Ajanjaksoa kyllä sivutaan joissakin esityksissä, mutta huomio on pääasiassa ensimmäisen venäläistämiskauden tapahtumissa ja näiden myötä tapahtuneessa suomalaisten poliittisessa valveutumisessa. Eino Jutikkalan laatimassa *Turun kaupungin historiassa* (1957) toisen venäläistämiskauden vaiheita ei käsitellä lainkaan ja sama pätee Porin historiaa käsitteleviin teoksiin. Lars Westerlundin Varsinais-Suomen politiikkaa ja hallintoa käsittelevä *Suomen portti* (2001) on uusimpia esityksiä Turun ja Porin läänin osalta, mutta Varsinais-Suomen poliittisen aseman heikkenemistä sekä eduskuntaudistuksen jälkeistä puoluelaitoksen kehitystä tarkasteleva Westerlund sivuuttaa venäläistämiskaudet teoksessaan.

Päiviö Tommilan toimittama *Venäläinen sortokausi Suomessa* (1960) on toiminut merkittävänä artikkelikokoelmana venäläistämiskausien historiaan perehtyessäni ja siihen on turvauduttu useaan otteeseen erinäisten asioiden selvittämisessä. Teoksesta olen käyttänyt erityisesti Lauri Hyvämäen perustuslaillista ideologiaa, Pirkko Rommin myöntöväisyysuuntauksen ideologiaa sekä Uuno Tuomisen yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä käsitteleviä lukuja. Suomen historian niin sanotuista yleisteoksista olen hyödyntänyt Osmo Jussilan, Seppo Hentilän ja Jukka Nevakiven teosta *Suomen poliittinen historia* (2014), josta on voinut helposti tarkistaa toisen venäläistämiskauden keskeisiä tapahtumia.

¹⁷ Ks. Esim. Parmanen 1936; Nuorvala 1939; Seitkari 1949. Jari Eilola ja Marko Tikka kirjoittavat, kuinka perustuslaillinen tulkinta oli kanonisoitu tapa käsitellä sortokausia 1900-luvun alun Suomessa. Tikka & Eilola 2014, 189.

¹⁸ Tarkempaa analyysiä esimerkiksi sorron ja venäläistämisen käsitteistä ks. Vares 2000, 57–59.

¹⁹ Eräät tutkijat, kuten Osmo Jussila, ovat argumentoineet, kuinka venäläistämiskausista tulisi puhua yhtenä kautena, mutta tässä opinnäytetyössä lähdetään siitä, että venäläistämiskaudet olivat kaksi erillistä ajanjaksoa.

²⁰ Nuorvalan teos *Krestyn miehet* julkaistu vuonna 1939 ja Kaukovallan *Uudenkaupungin historia* vuonna 1942.

Tälle työlle kenties merkittävin yksittäinen tutkimus on Anu Koskivirran muutaman vuoden takainen artikkeli *Viipurin venäläistäminen ja vastarinta sanomalehdistön kuvauksissa 1910-luvun taitteessa* (2019). Kuten nimestä saattaa päätellä, Koskivirta keskittyy tarkastelemaan tutkimuksessaan toisen venäläistämiskauden aikaista Viipuria. Tästä huolimatta se toimii läheisimpänä vertailukohtana omalle tutkielmalleni. Koskivirta rekonstruoi Viipurissa tapahtunutta oikeustaistelua tulkitsemalla suomalaisten ja venäläisten toimintaa tutkimalla eri poliittista suuntaa edustaneita sanomalehtiä.²¹ Koskivirran tutkimusta on hyödynnetty erityisesti alaluvussa 4.3, missä käsittelen oikeustaistelun vaiheita Turun ja Porin läänissä, jossa tapahtui lähes identtinen ja miltei samanaikainen oikeustaistelu kuin Viipurissa.

Mikkelissä sekä Turun ja Porin läänissä kuvernöörinä työskennellyttä Ilmari Wuorista on historiantutkimuksessa tarkasteltu hyvin vähän. Wuorista on sivunnut Vesa Vares, analysoidessaan Suomalaisen puolueen venäjäpolitiikassa tapahtuneita muutoksia artikkelissaan *”Turkulainen” ja ”Viipurilainen” suuntaus Suomalaisen puolueen idänpolitiikassa toisella sortokaudella (1960)*. Vares kirjoittaa Suomalaisen puolueen sisäisestä ristiriidasta, joka käynnistyi entisen puoluesihteerin Kaarle Rantakarin voimakkaasta kritiikistä puolueen myöntyväisyysuuntauksen kannattajia kohtaan. Hyökkäys myöntyväisyysipeä vastaan sai alkunsa hänen vastustaessaan Turun ja Porin läänin kuvernööriksi kaavailtua Ilmari Wuorista, jonka Rantakari näki liian myöntyväiseksi venäläistämistoimien suhteen.²² Vares ei tämän enempää Wuorista artikkelissaan käsittele, mutta tämä kuitenkin riittää linkittämään Wuorisen selkeästi Suomalaisen puolueen käymään debattiin siitä linjasta, miten Venäjään ja sen venäläistämispolitiikkaan tulisi asemoitua. Tämä lisää mielenkiintoa tarkastella vähäiselle huomiolle jäänyttä Wuorista ja tekee hänen virantoimituksensa selvittämisestä relevanttia.

Erkki Laitinen on *pro gradu -tutkielmassaan* (1968) tarkastellut Suomen maaherranimityksiä vuosina 1900–1966. Ilmari Wuorista Laitinen kuvailee venäjämyönteisen asenteen omaksuneeksi virkamieheksi ja Laitinen antaa ymmärtää hänen kuuluneen siihen suomalaisten virkamiesten ryhmään, jolle oman virkauran edistäminen oli suomalaisten lakien noudattamista tärkeämpää.²³ Viittauksia tässä tutkielmassa käytetään kuitenkin varsin säästeliäästi ja Wuorinen jää muutaman

²¹ Koskivirta 2019, 146.

²² Vares 1987, 12.

²³ Laitinen 1968, 21.

maininnan tasolle, joten jää epäselväksi, mistä lähteistä Laitinen on tehnyt johtopäätöksensä Wuorisesta.²⁴

Ilmari Wuorisen kytkös Suomalaiseen puolueeseen ja sen myöntäväisyyspolitiikkaa vastustaneeseen Nuorsuomalaiseen puolueeseen on tämän tutkielman kontekstissa huomionarvoinen. Suomalaista puoluetta tarkemmin tutkineen Hannu Salokorven teosta *Pietarin Ti: Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmikuun manifestista 1899 Tarton rauhaan 1920* (1988) olen käyttänyt Suomalaisen puolueen ja sen ajaman politiikan hahmottamisessa. Salokorven tutkimusta olen tämän lisäksi hyödyntänyt suomettarelaiten²⁵ ajaman myöntäväisyysuuntauksen 1910-luvun hiipumisen taustoittamisessa. Vesa Vareksen teosta *Varpuset ja pääskysel: Nuorsuomalaiset ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918* (2000) olen käyttänyt Nuorsuomalaisen puolueen taustojen selvittämisessä sekä nuorsuomalaisten kannattaman perustuslaillisuuden ymmärtämisessä. Puolue ei onnistunut eduskuntavaaleissa keräämään laajaa kannatusta, mutta toisaalta eduskunnan merkitys toisen venäläistämiskauden aikana oli vähäinen.²⁶ Sen sijaan nuorsuomalaiset toimivat merkittävänä mielipidevaikuttajana Suomessa; puoluetta kannattaneiden lehtien levikki oli aikakauden suurin.²⁷

Sanomalehtien yleisten piirteiden tarkastelussa sekä eri lehtien puoluesidonnaisuuden selvittämisessä *Suomen lehdistön historia 2: Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan* (1987) on oman työni kannalta muodostunut tärkeäksi teokseksi. Olen hyödyntänyt erityisesti Toivo Nygårdin kirjoittamaa osiota *Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä* ja siinä olevia lukuja esimerkiksi sanoman säätelystä ja painovapauden tulkinnasta sekä eri poliittista suuntaa ajaneiden lehtien maantieteellisestä jakautumisesta.

Tarkasteluni toisesta venäläistämiskaudesta muodostuu pitkälti yhden henkilön kautta, minkä vuoksi tutkimuksesta on muodostunut melko biografinen. Biografiasta tai elämäkerrasta puhuminen on tosin ongelmallista, sillä tässä tutkimuksessa tarkastellaan Wuorista ja hänen toimiaan varsin rajatun ajanjakson osalta.²⁸ Biografisen otteeni kuitenkin huomioiden, olen tukeutunut Mari Koivusen ja Timo Soikkasen toimittamaan artikkelikokoelmaan *Yksilö ja yhteisö* (1994).

²⁴ Oletettavasti Kyösti Kaukovallan vuonna 1942 julkaistusta Uudenkaupungin historiasta.

²⁵ Suomettarelaiset, on vanhasuomalaisten ohella termi, jolla kuvataan Suomalaisen puolueen jäseniä/kannattajia.

²⁶ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009; Vares 2000, 82, 88–92; Jutikkala & Kekkonen 1999, 42.

²⁷ Nygård 1987, 77.

²⁸ Soikkanen 1994, 61.

Artikkelissaan *Biografinen tutkimus* (1986) Soikkanen avaa henkilöhistoriallisen tutkimuksen ongelmia²⁹, joista ennen kaikkea arvoväritteisyys voi omassa työssäni muodostua ongelmaksi. Lähdenhän jo liikkeelle siitä oletuksesta, että Ilmari Wuorinen suhtautui sallivasti keisarikunnan pyrkimykseen venäläistää Suomi. Lähdeaineistona käyttämäni sanomalehdet käsittelivät Wuorista pääosin hyvin kielteisessä valossa. Aineistosta välittyvä negatiivinen vire saattaa siirtyä omaan analyysiini herkästi ja pyrin tiedostamaan tämän riskin tulkinnoissani. Artikkelissaan *Poliittisen elämäkertatutkimuksen ongelmia* (1986) Jaakko Paavolainen mainitsee biografisen tutkimuksen erääksi ongelmaksi sen, missä suhteessa tutkijan tulisi tarkastella kohdehenkilöään ja tämän ympäristöä, mutta ei toisaalta löydä tiettyä kaavaa tai metodologiaa, jolla tämän ongelman voisi ratkaista.³⁰ Wuorista koskevissa analyyseissäni pyrin sitomaan hänen toimensa sekä sanomalehdistön näistä toimista esittämät kannat, kulloinkin vallinneeseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja siten välttämään yksioikoisia tai mustavalkoisia tulkintoja.

1.3 Tutkimusrajaukset ja kysymykset

Toisen venäläistämiskauden aikana Suomessa tehtyjen venäläistämistoimien keskiössä oli suomalaisten lakien ohittaminen venäläisten säätämillä yleisvaltakunnallisilla laeilla. Vuosina 1908–1912 säädetyt lait³¹ rajasivat merkittävästi suomalaisten lainsäädäntövaltaa ja tekivät käytännössä lopun Suomen autonomisesta asemasta keisarikunnassa.³² Venäjän säätämät lait pakottivat suomalaiset virkamiehet tekemään valinnan suomalaisten lakien ja keisarikunnan niin kutsuttujen yleisvaltakunnallisten lakien noudattamisen välillä. Wuorisen on aiemmissa tutkimuksissa todettu soveltaneen tehtävähoidossaan venäläisten säätämiä lakeja. Venäläistämistoimien tarkastelu kuvernöörin kautta on relevanttia, sillä kuvernööri oli oman lääninsä korkein virkamies. Kuvernöörin johtamat lääninhallitukset olivat päällikkövirastoja, joissa ylin virkamies teki päätökset yksin.³³ Venäläistämistoimiin myöntäväisesti suhtautuneen virkamiehen asettaminen kuvernööriksi teki lääninhallituksesta ideaalin hallintoelimen paikallisten venäläistämistoimien tehostamiseksi.

²⁹ Soikkanen 1994, 62.

³⁰ Paavolainen 1994, 67.

³¹ Suomen asioiden esittelyjärjestys vuonna 1908 Venäjän ministerineuvoston kontrolliin, vuonna 1910 voimaan yleisvaltakunnallinen lainsäädäntöjärjestys ja vuonna 1912 voimaan yhdenvertaisuuslaki.

³² Seitkari 1960, 32; Jutikkala & Pirinen 1966, 340; Virtanen 1974, 327–328; Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009, 92–94.

³³ Koskinen & Einonen 2014, 122.

Tutkin Ilmari Wuorisen toimijuutta Turun ja Porin läänissä tapahtuneissa venäläistämistoimissa vuosina 1911–1914. Wuorisen ura alkoi kuitenkin jo ensimmäisen venäläistämiskauden aikana, sillä hän toimi virkaatekevänä kuvernöörinä Mikkelin läänissä jo syksyllä 1905. Tämän takia tutkimuksen aikarajausta ei ole sidottu toisen venäläistämiskauden vuosiin (1908–1917), vaan tarkastelu alkaa syksystä 1905, jolloin Wuorista ja hänen virantoimitustaan koskevia kannanottoja alkoi näkyä lehdissä. Tästä eteenpäin tutkin Wuorisen viranhoitoa vuoteen 1914 saakka.

Ensimmäisen maailmansodan puhjettua vuonna 1914 suomalainen sanomalehdistö asetettiin tiukkaan ennakkosensuuriin.³⁴ Sotatilan myötä lehdistön liikkumatila rajautui niin kapeaksi, ettei sen aikaista raportointia ole tarkoituksenmukaista sisällyttää tähän tutkimukseen. Sotatilan lisäksi Suomessa tuli syksyllä 1914 julki suuri venäläistämishjelma, jonka tarkoituksena oli Suomen autonomian lopullinen hävittäminen.³⁵ Ohjelmaa ei koskaan otettu käyttöön, mutta jo tieto tällaisen ohjelman olemassaolosta on voinut lisätä Suomessa ollutta vihamielisyyttä Venäjää kohtaan.³⁶ Tämä puoltaa myös tarkastelun päättämistä vuoteen 1914.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Miten lehdistö käsitteli Ilmari Wuorista ja hänen osallisuuttaan venäläistämistoimissa?
- Millaisena Wuorinen näyttäytyi eri poliittista suuntaa kannattaneissa lehdissä?
- Ilmenikö sanomalehtien Wuorista koskevilla kannanotoilla muutoksia?
- Millaisilla toimilla Wuorinen lehdistön mukaan edisti venäläistämistoimia ja mikä merkitys näillä toimilla oli?

Hyödynnän Wuorista koskevassa analyysissäni hänen viranhoidostaan ja teoistaan sanomalehdistössä käytyä julkista keskustelua. Selvitän, miten Wuorista ja venäläistämistoimia yleisesti käsiteltiin sanomalehdistössä vuosina 1905–1914. Tämän ohella tuon esiin toimenpiteitä, joilla vastustettiin Suomen itsehallinnon ja suomalaisten lakien sivuttamista.

³⁴ Leino-Kaukiainen 1984, 15.

³⁵ Tuominen 1960, 200–201.

³⁶ Hoppu 2005, 41.

1.4 Aineisto ja metodit

Ensimmäisen venäläistämiskauden päättäneen suurlakon ja eduskuntauudistuksen myötä alkoi suomalaisen sanomalehdistön lyhyeksi jäänyt kulta-aika.³⁷ Venäläistämistoimien päättyminen ja laillisten olojen palautuminen poistivat esteet lehtien sitoutumisen tieltä.³⁸ Suurlakon ja itsenäistymisen välinen ajanjakso oli politisoituneen lehdistön aikaa. Lehdet toimivat puolueiden äänenkannattajina ja lehtien päätoimittajat olivat usein aktiivisia toimijoita omilla puolueissaan.³⁹ Suomalainen lehdistö oli autonomian lopulla jakautunut karkeasti kahteen leiriin, työväenlehtiin ja porvarillisten puolueiden äänenkannattajiin, mutta useat yhteiskunnan sisäiset kipukohdat kuitenkin peittyivät toisen venäläistämiskauden aikana yleisvaltakunnallistamistoimien alle.⁴⁰ Vaikka kuilu porvarillisten ja työväenlehtien välillä kasvoi toisen venäläistämiskauden aikana, suhtautuivat molemmat kriittisesti Venäjän pyrkimyksiin Suomessa. Venäläistämistoimien käynnistyttyä uudemman kerran, sanomalehdistön painovapausolot olivat kohentuneet, kun ennakkosensuurista luovuttiin suurlakon jälkeen.⁴¹ Vuosien 1906–1917 välisenä aikana lehtiä vastaan nostettiin kuitenkin runsaasti painokanteita, mikä kertoo siitä, että lehtien painovapaustilanne alkoi uusien venäläistämistoimien myötä kiristymään.⁴² Ensimmäiseen venäläistämiskauteen verrattuna painovapausolot olivat kuitenkin paremmat ja sensuuri lievempää.⁴³

Tässä tutkielmassa käytän aineistona Suomessa vuosina 1905–1914 julkaistuja sanomalehtiä, jotka ovat saatavilla digitoituna Kansalliskirjaston sanomalehtitietokannassa. Tutkielman ensimmäisessä vaiheessa rajasin Kansalliskirjaston sanomalehtiaineiston hakusanatoimintoa käyttäen. Hakusanoina olen käyttänyt seuraavia hakusanoja *Ilmari Wuorinen*, *kuvernööri Wuorinen* sekä *Turun ja Porin läänin kuvernööri*. Hakusanojen avulla löytyneen aineiston olen valikoinut siten, että tutkimukseen sisältyy eri poliittista suuntausta edustaneita lehtiä. Ilmari Wuorisen kytkös Suomalaiseen puolueeseen ja sen myöntöväisyysspolitiikkaa vastustaneisiin nuorsuomalaisiin on tämän tutkimuksen kontekstissa suuri ja kyseisten puolueiden lehdet käsittelevät Wuorista runsaimmin. Tämän takia viittaan niihin myös useammin, kuin Ruotsalaisen kansanpuolueen

³⁷ Nygård 1987, 20; Koskivirta 2019, 146. Laki ennakkosensuurin poistamisesta vahvistettiin elokuussa vuonna 1906.

³⁸ Leino-Kaukiainen 1984, 315.

³⁹ Nygård 1987, 149.

⁴⁰ Nygård 1987, 150; Manninen 1982, 10.

⁴¹ Karonen & Rähä 2014a, 20.

⁴² Nygård 1987, 96–97.

⁴³ Holmila, Koskinen, Villstrand & Karonen 2014, 264.

äänenkannattajiin tai työväenlehtiin. Sanomalehtikoneistoaan vielä käynnistelleen Maalaisliiton ja sitä kannattaneiden lehtien osuus jäi työssä vähäiseksi.

Lähestyin käyttämäni aineistoa seuraavasti. Ensimmäisenä selvitin aineistosta, milloin ja missä yhteydessä Ilmari Wuorisen nimi alkoi ilmestymään sanomalehtien palstoilla. Tämän jälkeen aloitin aineiston läpikäymisen ensimmäisen venäläistämiskauden syksyllä 1905 päättäneestä suurlakosta, jolloin Wuorista käsiteltiin lehdistössä ensimmäisen kerran yksittäisiä kirjoituksia laajemmin. Tästä eteenpäin tarkastin Wuorista koskevat lehtikirjoitukset vuosi kerrallaan vuoteen 1914 saakka ja loin ensivaikutelman Wuorista käsittelevistä uutisista sekä kannanotoista koko tutkimani ajanjakson osalta. Kerättyäni sanomalehtien tekemät tulkinnat Wuorisesta, ryhdyin rekonstruoimaan tapahtumien kulkua ja luomaan kokonaiskuvaa toisesta venäläistämiskaudesta ja Wuorisen toimista.

Tämän jälkeen muodostin omat tulkintani vertailemalla lehtikirjoituksia toisiinsa lähdekritiikkiin nojautuen. Ensimmäiseen käsittelylukuun laadin kaksi kaaviota, joilla havainnollistan Wuorisesta tehtyjen kirjoitusten määrää. Tämän tarkempia luokitteluja en kirjoituksista tehnyt, koska tarkastelemani aikakauden lehdistölle oli tyypillistä kirjoitusten laaja kiertäminen lehdestä toiseen. Yleensä tämä kierto tapahtui siten, että maakuntien pienemmät lehdet ottivat suurempien lehtien kirjoituksia ja julkaisivat ne päivää tai paria myöhemmin usein sanasta sanaan ilman omia kannanottoja. Oletan, että yksityiskohtaisemmat kirjoitusten luokittelut olisivat tämän takia olleet jokseenkin epätarkoituksenmukaisia. Kaikki kirjoitukset eivät tietenkään olleet samanarvoisia. Pääkirjoitukset olen pääsääntöisesti arvostanut korkeammalle kuin lyhyet, muutaman virkkeen mittaiset uutiset ja ilmoitukset, joten tässä suhteessa aineiston luokitteluja on toki tehty. Pääkirjoitukset olen arvottanut korkeammalle niiden edustaessa lehden linjaa yksittäisiä kirjoituksia laajemmin, ja joita laativat pääasiassa lehtien päätoimittajat.

Wuorista koskevat sanomalehtien kannanotot ja niistä tekemäni analyysit tein kirjoitusten julkaisuajankohdan yhteiskunnallisessa kontekstissa, siis suhteuttamalla analyysini venäläistämistoimien kulloiseenkin voimakkuuteen. Esimerkiksi toisessa käsittelyluvussa, jossa käsittelen venäläistämiskausien välistä aikaa sekä toisen kauden alkua, keskityn nuorsuomalaisen ja suomettarelaisen lehtien väliseen kiistelyyn, jota avaan aikaisemman tutkimuksen avulla. Wuorista käsittelevissä kirjoituksissa 1910-luvun taitteen jälkeen ilmenneen muutoksen sidon samaan aikaan voimistuneisiin venäläistämistöimiin. Aiemmin esiin tuomani lähdekritiikki on työkalu, jolla tarkastelen tutkimukseen nostamiani lehtikirjoituksia kriittisesti ja vertaan niissä

esitettyjä asioita muihin lähteisiin, kuten toisten lehtien uutisiin aiheesta tai toisten lehtien hiljentymiseen samasta asiasta sekä tietysti aikaisemman tutkimuksen muodostamiin havaintoihin. Referoin lehtikirjoituksia, arvioin niissä käytettyä kieltä ja teen tulkintoja siitä, millaisina uutisoidut asiat ja henkilöt näyttäytyivät.

Kuten jo mainittua, lehdistö oli tutkittavan ajanjakson aikana hyvin politisoitunutta. Tämä on edellyttänyt lehtikirjoitusten jatkuvaa vertailua toisiinsa sekä aikaisempaan tutkimukseen. Lehtikirjoitusten paljous ja ristiriitaisuudet tai jopa täysin toisistaan eronneet tiedot voivat johtaa virheellisten tulkintojen muodostamiseen,⁴⁴ etenkin kun pyrin lehtien avulla luomaan kuvaa siitä mitä on tapahtunut. Rakentamalla käsitystä tapahtumien kulusta eri poliittista suuntaa edustaneiden lehtien avulla, on mahdollista saada moniääninen tulkinta siitä, mitä todella on tapahtunut.⁴⁵

Tarkempi analyysi venäläistämistoimia vastaan kohdistetusta vastarinnasta sekä sen harjoittajista jää tämän tutkielman ulkopuolelle. Aikaisemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin, kuinka lehdistö itsessään oli merkittävä passiivisen vastarinnan toimija.⁴⁶ Oletan, että perustuslaillisuutta kannattaneet virkamiehet vuotivat tietoja lehdistölle, toimien siten tärkeinä tietolähteinä lehdille. Tämän pohjalta arvioin lehtien pyrkineen suojelemaan vastarintaa harjoittaneiden virkamiesten henkilöllisyyttä. Näin ollen sanomalehdistö, jota käytän tutkimuksessani päälähdeaineistona, ei ole ihanteellinen aineisto vastarintaa osoittaneiden tahojen perusteellisessa selvittämisessä.

⁴⁴ Boberg 2004, 48.

⁴⁵ Koskivirta 2019, 146.

⁴⁶ Koskivirta 2019 146; Wassholm 2020, 2.

2. Bobrikovilaisen auringon alla

2.1 Ilmari Wuorisen leimaantuminen venäjämieliseksi virkamieheksi

"...yhtenä syynä nykyiseen hallintojärjestelmämme rappiotilaan esitetty sitä seikkaa, että entinen kenraalikuvernöörimme on kuvernöörin ja lääninsihteerin virkoihin sekä muihin ylempiin ja alempiin virkoihin, sitten kun kelvolliset ja lainkuuliaiset miehet oli niistä erotettu, melkein yksinomaan valittu semmoisia henkilöitä, joilla ei ollut näitä virkoja varten tarpeellisia tietoja ja muita ominaisuuksia."⁴⁷

Näin kommentoi Helsingin Sanomat Eliel Ilmari Wuorista maaliskuussa 1905, kun hänestä huhuttiin Vaasan läänin seuraavaa lääninsihteerinä. Helsingin Sanomien artikkeli oli ensimmäinen valtakunnallinen kritiikki Wuorista kohtaan, jossa hänet selkeästi liitettiin myöntäväiseksi Venäjän toimiin Suomessa. Vuonna 1875 syntyneen ja lakitieteen kandidaatiksi vuonna 1901 valmistuneen Ilmari Wuorisen virkamiesura alkoi Turun hovioikeudessa saman vuoden maaliskuussa.⁴⁸ Wuorisen ura eteni nopeasti: vuonna 1904 hänet nimitettiin Vaasan läänin varalääninsihteeriksi, jota ennen hän oli työskennellyt valtiosihteerinvirastossa sekä kutsuntatoimistonsihteerinä Wiipurissa.⁴⁹

Toukokuussa 1905 Ilmari Wuorinen nimitettiin huhuista huolimatta Mikkelin lääninsihteeriksi. Siellä toimiessaan Wuorinen vahvisti Helsingin Sanomien vihjailut, joiden mukaan hänen nopea urakehityksensä oli edistynyt "bobrikofilaisen järjestelmän"⁵⁰ alla ja oli kiitosta venäläistämistoimien edistämisestä. Syksyn 1905 suurlakko päätti ensimmäisen venäläistämiskauden, mutta aloitti Wuorisen elämän valtakunnallisesti tunnettuna venäläistämistoimien symbolina, etenkin perustuslaillisuutta korostaneissa, nuorsuomalaisissa sanomalehdissä.

Nuorsuomalainen puolue oli syntynyt vähitellen Suomalaisen puolueen sisälle 1870-luvulta lähtien⁵¹, mutta ensimmäisen venäläistämiskauden aikana nuorsuomalaiset käytännössä erkaantuivat omaksi puolueekseen⁵², kun vanhasuomalaisten ja nuorsuomalaisten linjaerot venäläistämistöimiin suhtautumisessa repesivät kahteen suuntaukseen: nuorsuomalaisten

⁴⁷ Helsingin Sanomat 8.3.1905.

⁴⁸ Åbo Tidning 7.3.1901.

⁴⁹ Turun Sanomat 14.5.1910.

⁵⁰ Perustuslaillisissa lehdissä usein käytetty termi, jolla viitattiin ensimmäisen venäläistämiskauden arkkitehtiin kenraalikuvernööri Bobrikoviin ja hänen virkaan asettamiinsa henkilöihin.

⁵¹ Vares 2000, 22.

⁵² Vares 2000, 57–58.

voimakkaasti ajamaan perustuslaillisuuteen ja Suomalaiseen puolueeseen jääneiden vanhasuomalaisten edustamaan myöntäväisyysuuntaukseen. Nuorsuomalaisen puolueen ohjelma kytkeytyi tiukasti Venäjäpolitiikkaan sekä Suomelle myönnettyjen lakien varjelemiseen.⁵³ Näin myöntäväisyysuuntauksen vastustamisesta ja ”bobrikoffarien” toiminnan tuomitsemisesta tuli nuorsuomalaisille tärkeitä teemoja.⁵⁴ Mainittakoon nuorsuomalaisten sanomalehtien yhteislevikin olleen vuosina 1906–1917 Suomen suurin.⁵⁵

Suurlakon levitessä Suomeen ja Mikkeliin loka- marraskuun vaihteessa 1905, Wuorinen toimi Mikkelin läänin virkaa tekevänä kuvernöörinä, edellisen kuvernööri Aleksandr Vatatsin siirryttyä Kiovan kuvernööriksi. Lakko levisi Mikkeliin lokakuun 31. päivä Kouvolasta saapuneiden rautatieläisten mukana, ja marraskuun ensimmäisenä päivänä yleinen kansalaiskokous julisti suurlakon alkaneeksi.⁵⁶ Tilanne kaupungissa eskaloitui kuun neljäntenä päivänä, kun Mikkeliin sijoitetun venäläisen rykmentin sotilaat ottivat Wuorisen käskystä haltuunsa kaupungin keskeiset paikat, kuten rautatieaseman, poliisikamarin ja puhelin- sekä lennätinkonttorit.⁵⁷ Wuorisen johdolla toimeenpantiin myös useita pidätyksiä ja esimerkiksi kaupunginvaltuuston puheenjohtaja, perustuslaillisena tunnettu Mikkelin Sanomien perustaja Emil Åkesson pidätettiin.⁵⁸ Paikallisen sanomalehti Mikkelin artikkelin mukaan kiristynyt tilanne raukesi kahden päivän kuluttua, kun pitkien selvittelyiden jälkeen kaupunginvaltuusto, Wuorinen ja venäläisen rykmentin päällikkö, sopivat sotilaiden palaamisesta kasarmeille ja pidätetyt vangit päästettiin vapaaksi.⁵⁹

Nuorsuomalaisen Mikkelin artikkelissa Wuorisen toimia kuvailtiin ”surullisen koomilliseksi ilveilyksi”. Tällä kiertoilmauksella luultavasti viestittiin, että Wuorinen oli pelle, jota ei aivan suoraan voinut lehdessä kirjoittaa. Kirjoituksesta tuli parissa päivässä valtakunnallinen uutinen,⁶⁰ joskin Mikkelin raporttiin tarttuivat enimmäkseen perustuslailliset sanomalehdet. Suomalaisen puolueen kannattajista vain Aamulehti ja Etelä-Suomi uutisoivat tapahtumista, kuitenkin varsinaisesti ottamatta asiaan kantaa, vaan julkaisemalla Mikkelin artikkelin ingressillä: ”Muualta Suomesta”.⁶¹

⁵³ Mickelsson 2007, 78.

⁵⁴ Vares 2000, 85–86.

⁵⁵ Nygård 1987, 77.

⁵⁶ Kuujo 1971, 323.

⁵⁷ Kuujo 1971, 326.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Mikkeli 8.11.1905.

⁶⁰ Ks. Helsingin Sanomat 9.11.1905; Turun Sanomat 10.11.1905; Tampereen Uutiset 11.11.1905; Åbo Underrättelser 11.11.1905; Aamulehti 12.11.1905; Vasabladet 14.11.1905.

⁶¹ Aamulehti 12.11.1905; Etelä-Suomi 14.11.1905.

Suomalaisen puolueen tarkkaa perustamisajankohtaa on vaikea osoittaa, mutta puolue muodostui vähitellen J. W. Snellmanin sekä Yrjö-Koskisen ympärille 1850- ja 1860-lukujen aikana.⁶² Suomalaisen puolueen taustalla vaikutti Snellmanin ajatus kansallisesta itsenäilytyksestä, jonka mukaan vain vahvan suomenkielisen kulttuurin turvin Suomen kansa säilyisi kansana myös silloin, kun Venäjän suhtautuminen Suomeen olisi aggressiivista.⁶³ Tämän ajattelun ytimessä oli, että suomalaiset nauttivat Venäjän keisarin luottamusta ja tämä ankkurointi keisariin johti Suomalaisen puolueen "vanhojen"⁶⁴ omaksumaan myöntöväisyyteen ja "nuorten" irtautumiseen ensimmäisellä venäläistämiskaudella.

Marraskuun lopussa suomettarelainen Mikkelin Sanomat kuitenkin julkaisi pitkän artikkelin otsikolla "Julkeaa", jossa lehti asettui selkeästi Wuorista vastaan. Kirjoituksessa pahoiteltiin, kuinka puolueeseen oli hakeutunut "suomalaisuuden vaippaan kääriytyneitä onnen onkijoita", jotka venäläistämistoimien aikana nousivat "virkojen kukkuloille".⁶⁵ Artikkelissa ei jätetty epäselväksi kehen kritiikki kohdistettiin, kun siinä vielä mainittiin, ettei Suomalainen puolue tulisi koskaan lukemaan Wuorisen kaltaisia henkilöitä joukkoonsa.

Mikkelin Sanomien kirjoitusta voi pitää sikäli merkittävänä, koska se oli ainoa Suomalaisen puolueen tunnustama sanomalehti⁶⁶, joka selväsanaisesti tuomitsi Wuorisen toiminnan. Esimerkiksi vanhasuomalaisten pää-äänenkannattaja Uusi Suometar pidättäytyi kokonaan käsittelemästä Wuorista syksyllä 1905. Toisaalta suurlakon jälkeisten viikkojen aikana Mikkelin tapahtumat lienevät hautautuneen melkoisen uutistulvan alle eivätkä merkittävät valtakunnalliset sanomalehdet enää ensiuutisten jälkeen Mikkelin tapahtumia juurikaan noteeranneet. Esimerkiksi Helsingin Sanomat käsitteli Mikkelin tapahtumia ja Wuorista suurlakon jälkeen vain kahdesti.⁶⁷ Joulukuussa Wuorista kritisoineita juttuja julkaistiin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta lähinnä Mikkelin seudun lehdissä ja lienee liioiteltua olettaa, että Wuorinen ja hänen toimensa olisivat muodostuneet jo vuoden 1905 puolella merkittäväksi valtakunnalliseksi uutisaiheeksi.

⁶² Salokorpi 1988, 15; Vares 2000, 22.

⁶³ Vares 2000, 23.

⁶⁴ Tästä tulee nimitys vanhasuomalaiset ja nuorsuomalaiset: puolueen vanhemmat jäsenet muistivat vielä Aleksanteri II edeltäneen pysähtyneisyyden ns. valtiotyön aikakauden, mutta puolueen nuoremmat jäsenet olivat kasvaneet ja aikuistuneet perustuslaillisella aikakaudella – josta ilmaus perustuslailliset.

⁶⁵ Mikkelin Sanomat 30.11.1905.

⁶⁶ Nygård 1984.

⁶⁷ Helsingin Sanomat 28.12.1905 ja 31.12.1905.

2.2 Perustuslaillisten ja myöntyväisten venäjapolitiikan erot henkilöityvät Wuoriseen

Vuoden vaihteen jälkeen Wuorista ja hänen toimiaan ryhdyttiin perkaamaan huolellisemmin myös valtakunnallisessa sanomalehdistössä. Tammikuussa 1906 uutisoitiin laajasti Mikkelin läänin uuden kuvernöörin Anton Leonard von Knorringin ilmoituksesta lääninsihteerin Wuoriselle sekä muutamalle muulle Mikkelin lääninhallituksen virkamiehelle, että näiden tulisi erota tehtävistään, sillä yhteistyö heidän välillään ei tulisi toimimaan.⁶⁸ Wuorinen ja muut virkamiehet eivät kuitenkaan nähneet syytä eroamiselleen ja ilmoittivat Knorringille, etteivät he kokeneet yhteistyölle mitään estettä.⁶⁹ Joulukuussa vuonna 1905 läänin kuvernööriksi nimitetty Knorring oli ensimmäisen venäläistämiskauden aikana erotettu virastaan Viipurin lääninsihteerinä, ilmeisesti vuoden 1901 asevelvollisuuslain noudattamatta jättämisen takia,⁷⁰ eikä näin ollen perustuslaillisen Knorringin erovaatimusta Wuorista kohtaan voi pitää suurena yllätyksenä. Tästä kuitenkin alkoi nuorsuomalaisen ja suomettarelaisen sanomalehtien välinen nokittelu, jonka keskiössä olivat suomalaiset virkamiehet ja näiden suhtautuminen Venäjän toimiin Suomessa.

Perustuslaillista linjaa ajaneiden nuorsuomalaisen sekä myöntyväisyyttä korostaneiden suomettarelaisen lehtien välisen yhteenoton alkusysäyksenä oli Uuden Suomettaren tammikuussa julkaisema uutinen Knorringin erovaatimuksista. Kirjoituksessa tuotiin esiin, kuinka julkisuudessa oli ollut tietoja ja väitteitä Wuorisen toimista, jotka, "jos niissä oli perää" saattaisivat tehdä hänet sopimattomaksi lääninsihteerin virkaan. Wuorista ei siis tässä artikkelissa kritisoitu tai puolusteltu, vaan juttu oli hänen kohdallaan enemmänkin pohdiskeleva. Sen sijaan, Uusi Suometar kritisoi kuvernööri Knorringin vaatimusta erottaa myös lääninkamreerina työskennellyt Igor Herman Kastegren. Tätä vaatimusta lehti piti röyhkeänä ja kutsui sitä "vanhan ruotsalaisen virkavaltaisuuden törkeäksi ilmaukseksi".⁷¹ Viittaus "ruotsalaiseen virkavaltaisuuteen" todennäköisesti kertoi siitä, kuinka kielikysymyksestä oli tullut suomalaiselle puolueelle jälleen merkittävä tekijä, olihan puolue joutunut sivuun vallankahvasta syksyllä 1905, kun vanhasuomalaisen muodostama niin sanottu "myöntyväisyssenaatti" erosi suurlakon aikana.⁷²

⁶⁸ Viipuri 14.1.1906; Hufvudstadsbladet 15.1.1906; Nya Pressen 15.1.1906; Helsingin Sanomat 16.1.1906; Vaasa 16.1.1906; Uusi Suometar 16.1.1906.

⁶⁹ Viipuri 14.1.1906.

⁷⁰ Keski-Savo 21.12.1905.

⁷¹ Uusi Suometar 16.1.1906.

⁷² Salokorpi 1988, 71.

Hufvudstadsbladetissa kirjoitettiin seuraavana päivänä, kuinka Uusi Suometar jatkoi kampanjaansa bobrikofilaisten virkamiesten puolustamisessa ja vinoiltiin Uuden Suomettaren jutulle, nimittämällä törkeäksi sitä, että Suomalaisen puolueen sisälle mahtuu Wuorisen kaltaisia virkamiehiä.⁷³ Myös Mikkeli tarttui Uuden Suomettaren juttuun, tyytyen pääkirjoituksessaan kuitenkin mainitsemaan, ettei Uusi Suometarkaan rojhennut Wuorista toden teolla puolustaa. Lääninkamreeri Kastegreniin Mikkeli otti samassa kirjoituksessa myös kantaa, todeten ettei tämä olisi virkaansa laillisissa oloissa päässyt.⁷⁴ Myöhemmin tammikuussa esimerkiksi Hufvudstadsbladet ja Mikkeli julkaisivat uutisia, joiden mukaan kuvernööri Knorring oli ilmoittanut senaattiin Wuorisen syyllistyneet virkavirheisiin suurlakon aikana.⁷⁵

Tammikuun 31. päivänä 1906 Uusi Suometar julkaisi kirjoituksen, jossa pahoiteltiin, ettei suomenmieliset lehdet puolustaneet "kovien aikojen esitaistelijoita", jotka nyt jätettiin oman onnensa nojaan nuorsuomalaisten lehtien "raivoavia hyökkäyksiä" vastaan. Nimimerkillä *Wanha suomalainen* julkaistussa artikkelissa kritisoitiin Uutta Suometarta siitä, ettei se ollut kahta viikkoa aikaisemmin ilmestyneessä kirjoituksessaan selkeämmin puolustanut Wuorista.⁷⁶ Wuorista ja hänen asemaansa sympatisoineessa jutussa kirjoittaja arvioi, että Wuorinen oli pakotettu mukailemaan Venäjän toimia ja annettiin hyvin selväsanaisesti ymmärtää, ettei nuorsuomalaisten lehtien uutisiin ollut luottamista.⁷⁷ Arvio on sikäli erikoinen, että viha Wuorista kohtaan Mikkeliissä syntyi juuri suurlakon aikana ja sen jälkeen, ei häntä vaadittu eroamaan ennen lakkoa. Toisekseen suurlakon aikainen konflikti Mikkeliissä oli ennen kaikkea lääninhallituksen ja lakon julistaneen kansalaiskokouksen välinen, toki kaupungissa vaikutti suurlakon aikana venäläinen tarkka-ampujarykmentti, mutta sen paikalle kutsui Wuorinen itse.⁷⁸

Niin ikään tammikuun viimeisenä päivänä julkaistussa artikkelissa Helsingin Sanomat otti hyvin erilaisen kulman Wuoriseen ja Mikkeliin, kun lehdessä uutisoitiin Mikkelin läänissä kerätystä adressista, jonka oli allekirjoittanut valtaosa läänin kunnista. Adressissa vaadittiin lääninhallituksen laittomien virkamiesten Wuorisen, varalääninsihteerin Hagmanin sekä lääninkamreeri Kastegrenin eroa. Helsingin Sanomat piti erinomaisena, ettei näitä "vanhan järjestelmä surullisia jätteitä" suvaittu ja adressia sekä sitä toimittamaan koottua lähetystä lehti piti osoituksena läänissä

⁷³ Hufvudstadsbladet 17.1.1906.

⁷⁴ Mikkeli 19.1.1906.

⁷⁵ Hufvudstadsbladet 28.1.1906; Mikkeli 29.1.1906.

⁷⁶ Uusi Suometar 31.1.1906.

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ Kuujo 1971, 326.

vallitsevasta perustuslaillisesta hengestä.⁷⁹ Seuraavana päivänä Helsingin Sanomien pakinoitsija Santeri Ivalo⁸⁰ irvaili päivää aikaisemmin julkaistulle Uuden Suomettaren Wuorista siloteelle kirjoitukselle. Ivalo piti Uuden Suomettaren juttua niin "valaisevana", ettei lähtenyt siinä esitettyjä tulkintoja haastamaan, vaan tyytyi pilkkaamaan Suomalaisen puolueen tarvetta puolustaa Wuorista.⁸¹ Helmikuun neljäntenä päivänä 1906 Helsingin Sanomat jatkoi pääkirjoituksessaan Uuden Suomettaren sekä Suomalaisen puolueen kritisoimista moittimalla puolueen myöntöväisyyspolitiikkaa ja toteamalla, kuinka laittomasti nimitettyjen virkamiesten puolustamisesta näytti muodostuneen puolueen pääkysymys.⁸²

Syksyn 1905 suurlakon jälkimainingeissa Mikkelin lääninsihteeri Ilmari Wuorisen asemaa käsiteltiin sanomalehdistössä runsaasti sekä paikallisella että valtakunnallisella tasolla. Eri poliittisia suuntia edustaneet lehdet käsitelivät Wuorista hyvin eri tavoin – erityisesti perustuslaillisuutta korostaneet nuorsuomalaiset ja ruotsalaiset sanomalehdet tuomitsivat Wuorisen jyrkästi ja esittivät tämän "bobrikoffilaisena" venäläistämistoimien edistäjänä, mutta Suomalaisen puolueen äänenkannattajat joko pidättäytyivät kommentoimasta Wuorista tai ottivat huomattavasti lievemmän linjan tätä kohtaan. Perustuslaillisten ja vanhasuomalaisten edustaman myöntöväisyysuuntauksen välinen konflikti henkilöityi selvästi Wuoriseen vuosien 1905–1906 vaihteessa, jonka jälkeen Wuorisen käsittely kuitenkin hiljeni lehdistössä merkittävästi: Wuorinen palasi virkaatekevästä kuvernööristä lääninsihteeriksi eikä ollut enää merkittävä uutisaihe valtakunnallisessa lehdistössä. Toisaalta syksyn 1905 suurlakko päätti ensimmäisen venäläistämiskauden, jota seurasi runsaan kahden vuoden mittainen poliittisesti rauhallisempi ajanjakso. Perustuslaillisten ja myöntöväisten väliset linjaerot Venäjäkysymyksen suhteen jatkuivat kuitenkin vielä aina 1910-luvun alkupuolelle saakka.

Vuoden 1906 ensimmäisten kahden kuukauden kuluttua Ilmari Wuorista käsittelevät uutiset taantuivat pitkäksi aikaa. Seuraavan reilun kolmen vuoden ajan Wuorista käsitteleviä uutisia ilmestyi harvakseltaan, niin sanotusti nipuissa, kun sanomalehdistö seurasi Wuorisen suurlakon aikaisiin toimiin liittyvien oikeustapausten kehitystä. Kesä-heinäkuussa 1906 uutisoitiin suurlakon aikana Wuorisen pidättämäksi joutuneen apteekkari A. A. Vatasen vireille panemasta virkasyyteasiasta,

⁷⁹ Helsingin Sanomat 31.1.1906.

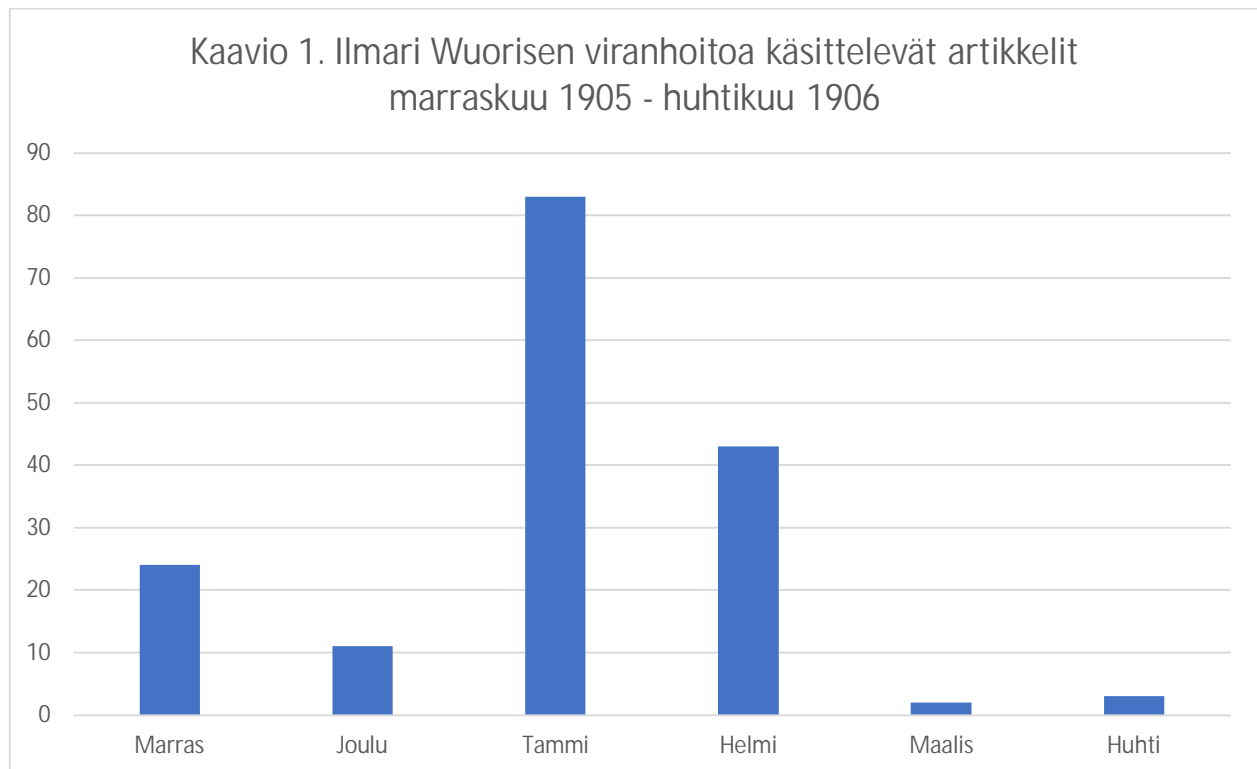
⁸⁰ Pakina julkaistu nimimerkillä Tiera, joka oli Santeri Ivalon käyttämä nimimerkki; Hirvonen 2000, 791.

⁸¹ Helsingin Sanomat 1.2.1906.

⁸² Helsingin Sanomat 4.2.1906.

kun asian johdosta järjestettiin todistajankuulustelu Mikkelin raastuvanoikeudessa.⁸³ Vatanen syytti Wuorista laittomasta pidätyksestä ja Wuorinen puolestaan syytti Vatasta kansan yllyttämisestä epäjärjestykseen suurlakon aikana.⁸⁴ Todistajankuulustelua kuitenkin lykättiin syyskuulle, sillä Wuorisen todistajiksi nimeämät tarkka-ampujarykmentin upseerit eivät päässeet kuulusteluun osallistumaan.⁸⁵

Syyskuussa Mikkelin raastuvanoikeus katsoi Wuorisen sekä niin ikään syytettynä olleen varalääninsihteeri Hagmanin syyllistyneen virkavirheisiin, joskin lopullisen päätöksen asiasta tekisi Viipurin hovioikeus.⁸⁶ Joulukuun aikana lehdistössä kerrottiin vielä uusista syytöksistä Wuorista kohtaan, edelleen laittomista vangitsemisista.⁸⁷ Vuoden 1906 aikana Wuorisen tilannetta seurattiin paikallisten lehtien ohella etenkin pääkaupungin lehdissä, kuten Helsingin Sanomissa sekä ruotsinkielisissä Hufvudstadsbladetissa ja Nya Pressenissä.

⁸³ Suur-Savo 29.6.1906.

⁸⁴ Helsingin Sanomat 1.7.1906.

⁸⁵ Nya Pressen 2.7.1906.

⁸⁶ Suur-Savo 19.9.1906.

⁸⁷ Esim. Hufvudstadsbladet 6.12.1906.

Kaavio 1. kuvaa Ilmari Wuorista käsittelevien sanomalehtikirjoitusten määrää marraskuun 1905 suurlakosta seuraavan vuoden huhtikuulle. Yksittäisiä lehtileikkeitä on voinut jäädä tilastoimatta hakusanoja käyttämällä ja joitakin osumia on tarkoituksellisesti jätetty kaavion ulkopuolelle.⁸⁸ Taulukosta käy ilmi, että suurin keskustelu Wuorisen toimista käytiin vuoden 1906 kahtena ensimmäisenä kuukautena, jonka jälkeen Wuorinen palasi hoitamaan lääninsihteerin virkaa ja keskustelu hänen virantoimituksestaan taukosi lähes kokonaan. Sanomalehtien Wuorista käsittelevien kirjoitusten suoranaista romahdusta selittää oletettavasti Wuorisen paluu lääninsihteeriksi, joka toki oli merkittävä virka, mutta ei mitenkään verrattavissa kuvernöörin toimeen.

2.3 Wuorisen hiljaiselo 1907–1909 ja nousu kuvernööriksi vuonna 1910

Toukokuun lopussa vuonna 1907 Viipurin hovioikeus teki päätöksensä Wuorisen virkasyyteasiassa ja hovioikeus totesi tämän syyllistyneen laittomaan pidätykseen ja virkavirheeseen. Syytteet kuitenkin raukesivat, sillä toimiessaan Mikkelin läänin kuvernöörin sijaisena syksyllä 1905, Wuorinen toimi vuonna 1903 annetun kuvernöörin johtosäännön muuttumisesta annetun keisarillisen asetuksen perusteella ja tämä asetus kumottiin suurlakon päätyttyä marraskuussa 1905.⁸⁹ Heinäkuussa 1906 annetun keisarillisen julistuskirjan tästä ei seurannut syytettä tai rangaistusta virkamiehille, jotka olivat toimineet tuon taannehtivan lain puitteissa.⁹⁰ Vatasen ja myös hetkellisesti suurlakon aikana pidätetyn Mikkelin pormestari G. P. Alopeauksen raportoitiin valittaneen hovioikeuden päätöksestä senaattiin.⁹¹ Viipurin hovioikeuden päätöksestä kirjoittivat paikallisten Suur-Savon ja Mikkelin Sanomien lisäksi vain Turun Sanomat sekä Helsingin Sanomat eivätkä lehdet ottaneet mitään kantaa oikeuden päätökseen. Muuten vuosi 1907 oli Wuorista koskevan uutisoinnin osalta hiljainen, eikä seuraavana vuotena tapahtunut tässä suhteessa mitään muutosta, sillä vuoden 1908 aikana Wuorista käsiteltiin varsin vähän.

⁸⁸ Osumat on haettu kansalliskirjaston digitoiduista aineistoista hakusanalla "Ilmari Wuorinen". Wuorinen esimerkiksi meni naimisiin syksyllä 1905 ja muita tämän kaltaisia osumia ei ole tilastoitu. Suomalainen Wirallinen Lehti ja sen ruotsinkielinen versio Finlands Allmänna Tidning on jätetty niin ikään tilastoinnin ulkopuolelle, sillä julkaisut sisälsivät vain kuulutuksia ja muita virallisia ilmoituksia ilman kannanottoja.

⁸⁹ Mikkelin Sanomat 15.6.1907.

⁹⁰ Suur-Savo 19.6.1906. Lehdissä viitattiin heinäkuun 1906 julistuskirjaan myös nimellä "armahduskirja" ks. esim. Turun Sanomat 21.6.1907.

⁹¹ Suur-Savo 19.6.1907.

Huhtikuussa 1908 lehdistössä levisi Helsingin Sanomien lyhyt uutinen, jonka mukaan ”takavuosilta tunnetun” Ilmari Wuorisen olisi havaittu oleskelevan Helsingissä, mutta tämänkaltaisten kirjoitusten uutisarvoa ei voi pitää kovin merkittävänä. Toisaalta se, että näinkin pieneen juttuun tarttui – nuorsuomalaisten lehtien lisäksi – myös työväen äänenkannattajia, saattoi viitata lehdistössä vallinneeseen kiinnostukseen Wuorista kohtaan. Joka tapauksessa vuoden 1908 Wuorista käsitelleistä uutisoinneista jälkimmäinen kirjoitusten joukko julkaistiin kesäkuun aikana, kun lehdet kertoivat senaatin päätöksestä Wuorisen virkasyytejutussa. Viipurin hovioikeuden tapaan, senaatti katsoi Wuorisen syyllistyneen virantoimituksessaan omavaltaiseen tekoon pidättäessään useita henkilöitä, mutta heinäkuussa 1906 annetun armahduskirjan nojalla senaatti antoi kanteen raueta.⁹²

Vuoden 1909 tammikuussa Mikkelin läänin kuvernööri A. L. von Knorringin asema alkoi käydä tukalaksi, kun Suomen prokuraattori (nyk. oikeuskansleri) Lorenzo Kihlman käski Viipurin hovioikeuden nostaa virkasyyte Knorringia vastaan.⁹³ Asian taustalla vaikutti Konni Zilliacusin kirjoittama teos *Supplement till det revolutionära Ryssland*, jonka painoylihallitus oli määrännyt takavarikoitavaksi koko maassa ja anonut asiassa virka-apua Suomen kuvernööreiltä, eikä Knorring syytteestä päätelleen virka-apua antanut. Samassa yhteydessä kirjoitettiin myös, että mikäli lääninsihteri Wuorinen olisi vaikuttanut kuvernöörin päätökseen, tulisi myös hän asettaa syytteeseen.⁹⁴

Helmikuussa sanomalehti Savolainen kuitenkin julkaisi kirjoituksen, jonka mukaan Wuorinen ei ollut myötävaikuttanut kuvernöörin päätökseen Zilliacusin asiassa.⁹⁵ Maaliskuun lopussa Suur-Savo uutisoi huhuista, joiden mukaan Wuorinen oli siirtymässä senaattiin⁹⁶ ja samasta asiasta uutisoi joitakin maakuntien lehtiä⁹⁷, mutta nämä spekulatiot eivät käyneet toteen. Muuten Wuorista käsittelevien kirjoitusten määrä pysyi edelleen vähäisenä. Seuraavan kerran Wuorisesta kirjoitettiin vasta elokuussa, kun senaatti antoi Mikkelin kuvernöörille ja lääninsihteri Wuoriselle sanomalehdistön mukaan vakavan huomautuksen sopimattomasta kielenkäytöstä.⁹⁸

⁹² Sosiaalidemokraatti 18.6.1908; Uusi Suometar 18.6.1908.

⁹³ Ilkka 26.1.1909.

⁹⁴ Helsingin Sanomat 24.1.1909; Kansan Lehti 25.1.1909.

⁹⁵ Savolainen 4.2.1909.

⁹⁶ Suur-Savo 31.3.1909.

⁹⁷ Esim. Heinolan Sanomat 3.3.1909.

⁹⁸ Turun Sanomat 20.8.1909.

Lehtitietojen mukaan kuvernööri Knorring oli aikaisemmin samana vuonna anonut senaatilta määrärahoja puhtaaksikirjoittajan palkkaamista varten, mutta senaatti oli vaatinut asiasta lisäselvityksen. Vastauksessaan senaattiin Knorring oli ilmaissut kummastuksensa lisäselvityksien vaatimisesta rutiininomaisessa asiassa ja tästä syystä senaatti antoi kuvernöörille huomautuksen, jonka sai myös Wuorinen, joka oli Knorringin kirjeen varmentanut ilman eriävää mielipidettä.⁹⁹ Senaatin antamasta varoituksesta tuli valtakunnallinen uutinen, joskin Wuorinen oli tässä tapauksessa aika lailla sivuroolissa. Loppuvuosi oli Wuorista käsitellessä artikkelien osalta hiljainen.

Vuodesta 1910 tuli käänteentekevä Ilmari Wuoriselle, kun helmikuun lopussa Mikkelin läänin kuvernööri von Knorring erotettiin tehtävistään.¹⁰⁰ Selkeää syytä erottamiselle ei annettu, mutta Helsingin Sanomat spekuloi Knorringin joutuneen edellisenä syksynä epäsuosioon lääninhallituksen ja kenraalikuvernöörin välisessä kirjeenvaihdossa ilmenneen sopimattoman kielenkäytön takia.¹⁰¹ Hufvudstadsbladet puolestaan kertoi yhdeksi erotuksen aiheeksi Knorringin suhtautumisen ”suostuntaristiriitaan”¹⁰². Joka tapauksessa Mikkelin läänin kuvernöörin virka oli nyt auki ja maaliskuun alussa suomalaiseseen lehdistöön levisi venäläisen Svjet lehden artikkeli, jonka mukaan Wuorista kaavailtiin Mikkelin läänin seuraavaksi kuvernööriksi.¹⁰³ Kuun lopulla Uusi Suometar kertoi tiedoista, joiden mukaan Wuorinen olisi käynyt Pietarissa jättämässä viranomaisille anomuksensa tulla huomioiduksi Mikkelin läänin kuvernöörin virkaa täytettäessä.¹⁰⁴ Viimein toukokuussa 1910 uutisoitiin laajasti Ilmari Wuorisen nimityksestä Mikkelin lääni uudeksi kuvernööriksi.¹⁰⁵ Turun Sanomat kommentoi uutista järjestyttäväksi ja kirjoitti Wuorisen uran edenneen vain rajattoman matelevaisuuden turvin:

”Jos itse hra Seyn sattuisi joskus joutumaan epäsuosioon, niin olisi hänelle mahdotonta löytää soveliaampaa seuraajaa kuin Wuorinen. Onhan viimemainittu täysin venäläismielinen sekä tarpeeksi ilkeä ja häikäilemätön”.¹⁰⁶

⁹⁹ Uusi Aura 20.8.1909.

¹⁰⁰ Helsingin Sanomat 27.2.1910; Uusi Suometar 27.2.1910.

¹⁰¹ Helsingin Sanomat 1.3.1910.

¹⁰² Hufvudstadsbladet 28.2.1910; Tammikuun 1910 suostuntaselkkauksessa oli kyse eduskunnan vuonna 1909 päättämistä suostuntaverosta, jotka vahvistettiin vasta 22.1.1910. Senaatti haki hallitsijalta vahvistuksen näille veroille, mutta se oli Suomen perustuslain vastainen, sillä asetukselta puuttui eduskunnan vahvistus. Niinpä eri virastojen ja virkamiesten menettely leimaveron kantamisen suhteen oli vuoden alussa sekavaa.

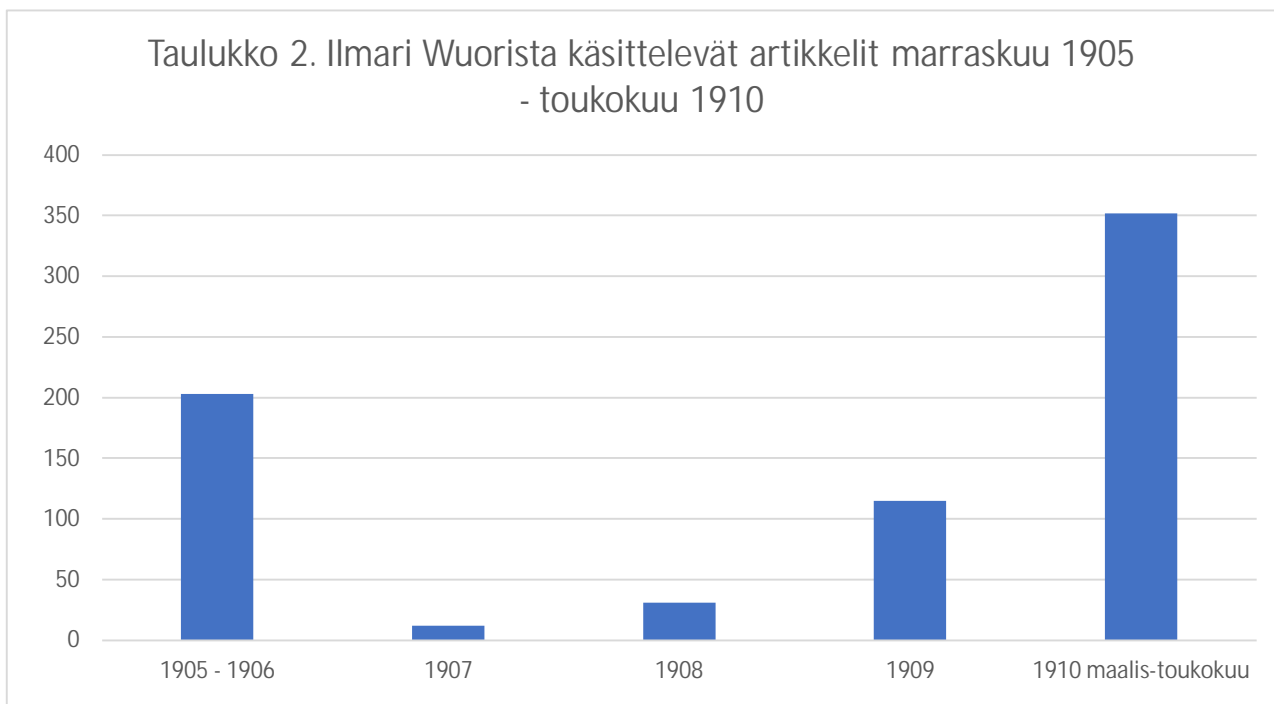
¹⁰³ Mikkelin Sanomat 3.3.1910; Helsingin Sanomat 3.3.1910; Ilkka 5.3.1910.

¹⁰⁴ Uusi Suometar 24.3.1910.

¹⁰⁵ Ks. Esim. Hufvudstadsbladet 14.5.1910; Aamulehti 14.5.1910; Mikkelin Sanomat 14.5.1910.

¹⁰⁶ Turun Sanomat 15.5.1910.

Suur-Savon mukaan kaikkia Mikkelin läänin asukkaita heitettiin tällä päätöksellä "kansallisesta paiseesta vuotaneella mädällä" päin kasvoja¹⁰⁷ ja Nya Pressenin pakinassa kirjoitettiin, kuinka Wuorisen ura oli alkanut "bobrikofilaisen auringon alla" eikä Wuorinen kirjoittajan mukaan muuta aurinkoa tuntenutkaan, kun hänet nyt 35 vuoden iässä nimitettiin suuriruhtinaskunnan nuorimmaksi kuvernööriksi.¹⁰⁸ Wuorisen nimitys Mikkelin läänin kuvernööriksi oli selkeästi valtakunnallisesti merkittävä uutinen. Toukokuussa 1910 julkaistut uutiset Wuorisen virkaan nimityksestä sekä sitä ennakoineet spekulatiot maaliskuussa miltei ylittivät artikkelimäärissä kaikki Wuorisesta aikaisemmin julkaistut kirjoitukset. Nuorsuomalaisten lehtien reaktiot uutiseen olivat tyrmistyneitä ja ensiuutisia seurasi nimitystä voimakkaasti kritisoineita kannanottoja. Maalaisliittolaisissa- ja työväenlehdissä reaktiot olivat kuitenkin hillitympiä ja vähäisempiä. Suomalaisen puolueen lehdet olivat Wuorisen nimityksestä niin ikään vaitelaita, esimerkiksi Uusi Aura ja Uusi Suometar julkaisivat nimityksestä vain lyhyet uutiset ja pidättäytyivät kommentoimasta asiaa. Painokkaasti Wuorista aikaisemmin kommentoineet Mikkelin läänin suomettarelaiset lehdet eivät nekään nimitystä kritisoineet.

Taulukko 2 korostaa edelleen kuvernöörin ja lääninsihteerin virkojen merkityseroa. Ilmari Wuorisen ollessa suurlakon aikana Mikkelin läänin virkaatekevä kuvernööri, hänen näkyvyytensä lehdistössä

¹⁰⁷ Suur-Savo 18.5.1910.

¹⁰⁸ Nya Pressen 14.5.1910.

oli melko suurta. Vuodesta 1906 alkutalveen 1910 saakka lääninsihteerinä työskennelleen Wuorisen virantoimitusta seurattiin lehdistössä hyvin vähän. Kevään 1910 piikki Wuorista käsittelevien artikkeleiden osalta on toisaalta melko luonnollinen, sillä kuvernöörinimityksistä uutisoitiin ylipäättään laajalti. Perustuslaillisten lehtien kriittiset kannanotot kertovat selkeästi siitä, etteivät ne olleet Wuorisen suurlakon aikaisia toimia unohtaneet. Hannu Salokorven mukaan Suomalaisessa puolueessa vallitsi jo ennen vuotta 1910 suuria erimielisyyksiä myöntäväisyysuunnan mielekkyydestä sekä siihen olennaisesti liittyneestä virkamieskysymyksestä.¹⁰⁹ Suomettarelaiten lehtien Wuorista koskevista kannanotoista tämä erimielisyys ei vielä vuonna 1910 kuitenkaan ilmennyt.

¹⁰⁹ Salokorpi 1988, 119–121.

3. Isäntä etsii mieleisensä rengin

3.1 Wuorinen kuvernöörinä Mikkelissä

Ensimmäisen venäläistämiskauden syksyllä 1905 päättäneen suurlakon jälkeen Suomen suuriruhtinaskunnassa palattiin helmikuun manifestia edeltäneeseen, niin sanottuun laillisuuden aikaan, jonka aikana toteutettiin esimerkiksi Suomen eduskuntauudistus. Poliittisesti rauhallista ajanjaksoa ei kestänyt kauan, kun kesäkuussa 1908 Suomen asioiden esittelyoikeus siirrettiin Venäjän ministerineuvoston kontrolliin.¹¹⁰ Tällä tavalla ohitettiin Suomen ministerivaltiosihtööri, joka oli toiminut linkkinä Suomen senaatin ja venäläisen hallinnon sekä erityisesti keisarin välillä. Uuden asetuksen myötä liki kaikki Suomen koskevat asiat alistettiin ministerineuvoston hallintaan.¹¹¹

Suomen asioiden esittelyjärjestyksen siirtoa Venäjän ministerineuvoston kontrolliin pidetään yleisesti toisen venäläistämiskauden ensimmäisenä askeleena. Vuonna 1910 duumassa säädetty laki yleisvaltakunnallisesta lainsäädännöstä oli seuraava merkittävä toimenpide Suomen autonomian kaventamisessa. Vuoden 1910 lainsäädäntöjärjestyksen myötä suomalaisten lainsäädäntövaltaa rajattiin merkittävästi, kun sen piiriin siirrettiin kaikki ne asiat, jotka eivät kohdistuneet vain Suomen sisäisiin asioihin. Esimerkiksi yhdistyksiä, tekijänoikeuksia ja painolainsäädäntöä koskevat asiat luettiin yleisvaltakunnallisen lainsäädännön piiriin.¹¹²

Suomen eduskunta ei tunnustanut uutta lainsäädäntöjärjestystä lailliseksi.¹¹³ Siitä huolimatta Venäjän toimet muodostuivat keskeisiksi Suomen venäläistämisessä ja etenkin perustuslailliset virkamiehet pystyttiin uuden lainsäädännön avulla asettamaan tukalaan välikäteen, jossa vaihtoehtona oli noudattaa suomalaista lakia ja tulla erotetuksi tai säilyttää virka noudattamalla yleisvaltakunnallista lainsäädäntöjärjestystä ja siten edistää venäläistämistoimia Suomessa.¹¹⁴

Kesän 1910 aikana ei tapahtunut suuria muutoksia Ilmari Wuorista käsittelevissä sanomalehtikirjoituksissa. Wuorisesta kirjoitettiin lähinnä maakuntien nuorsuomalaisissa sekä suomettarelaisissa lehdissä. Juttujen kaava jatkoi normaaliksi muodostunutta linjaansa:

¹¹⁰ Tuominen 1960, 194.

¹¹¹ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009, 93.

¹¹² Tuominen 1960, 197.

¹¹³ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009, 89.

¹¹⁴ Koskivirta 2019, 148.

nuorsuomalaisissa julkaisuissa Wuorinen oli luopio ja hännystelijä,¹¹⁵ kun taas vanhasuomalaisissa lehdissä korostettiin tämän suomalaisuutta ja pätevyyttä uuteen virkaansa.¹¹⁶ Puolueiden suurissa äänenkannattajissa ei Wuorista käsitelty oikeastaan mitenkään, mikä kertoo siitä, ettei kesän ja alkusyksyn aikana tapahtunut mitään merkittävää.

Lokakuun aikana nuorsuomalaisissa sekä työväen lehdissä uutisoitiin Wuorisen ryhtyneen kenraalikuvernöörin käskystä muuttamaan Mikkelin läänin kaupunkien katukilpiä. Käskyn mukaan kilpien nimet tulisi olla ensin venäjäksi ja vasta sitten suomeksi sekä ruotsiksi.¹¹⁷ Joulukuun alussa nuorsuomalainen Savon Sanomat kertoi kenraalikuvernöörin Wuoriselle lähettämästä kirjeestä, jossa Wuorista muistutettiin, kuinka läänin edellinen kuvernööri Knorring ei ryhtynyt tammikuun leimaveroselkkauksessa minkäänlaisiin toimiin. Savon Sanomien mukaan Wuoriselle annettiin nyt tilaisuus näyttää kuntonsa, kun kenraalikuvernööri kehotti tätä ryhtymään toimiin asiassa.¹¹⁸

Leimavero- tai suostuntaselkkauksesta muodostui vuoden 1910 lopun keskeisin Wuorista käsitelleiden kirjoitusten aihe, kun lehdistössä joulukuun alussa kerrottiin Wuorisen kutsuneen puheilleen ne virkamiehet, jotka eivät kyseistä veroa keränneet ja määrännyt heidät korvaamaan kantamattomat verot.¹¹⁹ Mikkelin Sanomien mukaan kaikki paitsi yksi puhutteluun kutsutuista virkamiehistä piiloutuivat asiassa entisen kuvernööri Knorringin taakse ja suostuivat maksamaan kantamattomista veroista koituneet menetykset.¹²⁰ Sosiaalidemokraatissa epäiltiin Wuorisen pyrkivän nopealla toiminnallaan mielistelemään kenraalikuvernööri Seyniä ja todettiin, kuinka tämä "suometarlaisryssä" oli erittäin taipuisa ase venäläisten käytettäväksi.¹²¹ Helsingin Sanomien mukaan Wuorisen rankaisutoimenpiteet suomalaista lakia leimaverokiistassa tulkinneita virkamiehiä kohtaan merkitsi, että Wuorinen oli uudessa asemassaan valmis noudattamaan laittomia käskyjä samaan tapaan kuin ensimmäisen sortokauden aikana.¹²² Suur-Savon samana päivänä julkaisemassa artikkelissa tuotiin esiin, että Wuorisen paikallisen äänenkannattajan, Mikkelin Sanomien, kirjoitus korvauksia maksamaan tarjoutuneista virkamiehistä oli tarkoituksellisesti väritetty ja harhaanvievä. Suur-Savon versiossa kerrottiin, ettei Knorring ollut vaikuttanut mainittujen virkamiesten päätökseen leimaveroasiassa eivätkä nämä tarjoutuneet

¹¹⁵ Esim. Karjalan Sanomat 4.6.1910.

¹¹⁶ Esim. Satakunta 16.8.1910.

¹¹⁷ Suur-Savo 24.10.1910; Kansan Tahto 24.10.1910.

¹¹⁸ Savon Sanomat 5.12.1910.

¹¹⁹ Suomalainen Kansa 12.12.1910; Haminan Sanomat 13.12.1910; Hufvudstadsbladet 13.12.1910.

¹²⁰ Mikkelin Sanomat 13.12.1910; saman kirjoituksen julkaisi myös Nya Pressen 13.12.1910.

¹²¹ Sosiaalidemokraatti 13.12.1910.

¹²² Helsingin Sanomat 14.12.1910.

maksamaan korvauksia, vaan heidät oli Wuorisen toimesta painostettu korvauksiin.¹²³ Pian Nya Pressenissä julkaistiin asianosaisten virkamiesten, Mikkelin lääninviraston arkistonhoitaja Naëma Landgrenin sekä reistraattori Th. Hämäläisen lähettämä kirjoitus, jossa he ilmaisivat syvää pettymystä Nya Pressenissä julkaistua juttua kohtaan ja kertoivat oman näkemyksensä suostuntaselkkauksen johdosta järjestetystä kansliakuulustelusta.¹²⁴

Landgrenin ja Hämäläisen mukaan edellinen kuvernööri Knorring ei pyrkinyt leimaveroasiassa vaikuttamaan heihin, vaan antoi alaistensa menetellä asiassa, miten he parhaaksi näkivät. Virkamiehet olivat saaneet kovaa kritiikkiä tarjouksestaan korvata kantamattomista veroista kertyneen summan. Esimerkiksi Helsingin Sanomat nimitti edellä mainittujen virkamiesten menettelyä raukkamaiseksi ja kirjoitti heidän toimintansa edistävän maassa tapahtuvien laittomuuksien puolustelua.¹²⁵ Näihin syytöksiin virkamiehet vastasivat, etteivät ”nöyrästi tunnustaneet syyllisyyttään”, mutta suostuivat maksamaan Wuorisen pyytämän korvauksen, sillä eivät voineet odottaa saavansa asiassa senaatin oikeusosastolta minkäänlaista oikeusturvaa.¹²⁶ Helsingin Sanomien pakinoitsija Santeri Ivalo piti virkamiesten selitystä hyväksyttävänä, mutta pahoitteli ”hyvän spektaakkelin” hukkaamista¹²⁷, viitaten mitä ilmeisemmin siihen, kuinka naurettavalta Wuorisen yhden markan ja 50 pennin korvausvaatimus olisi oikeudessa näyttänyt.¹²⁸

Vuoden 1911 alussa Mikkelin Sanomien edellistä vuotta käsitelleessä katsauksessa kirjoitettiin Ilmari Wuorisesta tavalla, jossa heijastui laajemmin Suomalaisen puolueen muodostama kanta: ”Läänin uudesta kuvernööristä on sekä tarpeetonta että ennen aikaista antaa mitään arvostelua”. Kirjoituksessa jatkettiin, kuinka Wuorisella on tulevaisuus edessään ja jokapäiväisellä toiminnallaan hän joko ansaitsee tai menettää lääninsä väestön luottamuksen.¹²⁹ Linja vaikutti siis pysyneen jopa yllättävänkin neutraalina ja samanlaisena vuoden 1906 vanhasuomalaisten äänenkantajien julkaisemiin kirjoituksiin verrattuna.

Tammikuun loppupuolella leimaveroasia palasi jälleen sanomalehtien palstoille, kun esimerkiksi Keski-Suomessa kirjoitettiin kenraalikuvernööri Seynin senaatille lähettämästä kirjelmästä, jossa

¹²³ Suur-Savo 14.12.1910.

¹²⁴ Nya Pressen 15.12.1910.

¹²⁵ Helsingin Sanomat 14.12.1910.

¹²⁶ Nya Pressen 15.12.1910.

¹²⁷ Helsingin Sanomat 18.12.1910.

¹²⁸ Lehtitietojen mukaan virkamiesten maksama korvaus oli yksi markka ja 50 penniä. Ks. Esim. Uusi Suometar 21.12.1910.

¹²⁹ Mikkelin Sanomat 5.1.1911.

tämä vaati ankaria toimenpiteitä Mikkelin läänin virkamiehiä, arkistonhoitaja Landgreniä sekä reistraattori Hämäläistä vastaan.¹³⁰ Samana päivänä Turun Sanomat kertoi Wuorisen käskeneen Juvan kihlakunnan henkikirjoittajaa T. I. Ikonen jättämään erohakemuksensa tämän korkeaan ikään ja heikentyneeseen terveyteen vedoten.¹³¹ Jo itsessään kyseenalaisen perusteen vielä härskimmäksi teki se, että Ikonen oli yksi niistä virkamiehistä, joita leimaveroselkkauksen johdosta aikaisempaan syksynä kuulusteltiin. Lehtitietojen perusteella hän oli selväsanaisimmin ilmoittanut oman vakaumuksensa perusteella olla noudattamatta laitonta leimaveroasetusta.¹³²

Laajaa uutisointia Ikonen tapaus ei herättänyt. Turun Sanomien lisäksi asiasta kerrottiin muutamissa maakuntien perustuslaillisissa lehdissä¹³³, mutta Suomalaisen puolueen julkaisut eivät asiasta kirjoittaneet. Sen sijaan työväenlehdissä Wuorisen toimintaa kommentointiin ankaraan sävyyn. Esimerkiksi Sosialidemokraatti kutsui Wuorista diktaattoriksi, tämän vaatiessa henkikirjoittaja Ikonen jättämään virkansa.¹³⁴ Toisaalta Sosialidemokraatin ohella vain paikallisessa Vapaus-lehdessä käsiteltiin leimaveroasiaa, mutta yleisesti ottaen työväenlehdet aktivoituivat Wuorisen suhteen 1910-luvun taitteessa.

3.2 Kuvernöörihuhuja

Maaliskuussa 1911 Viipurin seudun lehdissä kerrottiin, että Wuorinen nimitettäisiin senaattiin.¹³⁵ Nämä huhut lähtivät nopeasti kiertämään erityisesti maakuntien lehdissä, kuten Keski-Savossa ja Kajaanin Lehdessä.¹³⁶ Vastaavanlaisia Wuorista koskevia nimityshuhuja oli ilmennyt jo aikaisemminkin, eivätkä huhut tälläkään kertaa pitäneet paikkaansa. Varsinkin maaseudun sanomalehdet olivat usein kirjeenvaihtajien ja muiden lehtien kautta saatavan tiedon varassa, joten ei ole yllättävää, että huhut lähtivät usein juuri näissä voimakkaasti kiertämään.¹³⁷

Huhtikuussa leimaveroasia saatettiin päätökseen, kun Mikkelin lääninhallitus, toisin sanoen sen päällikkö Ilmari Wuorinen, päätti erottaa arkistonhoitaja Landgrenin sekä reistraattori Hämäläisen.

¹³⁰ Keski-Suomi 21.1.1911.

¹³¹ Turun Sanomat 21.1.1911.

¹³² Keski-Savo 15.12.1910. Ikonen oli kuudesta kuulustellusta virkamiehestä ainoa, joka sai toiminnastaan varoituksen.

¹³³ Hämetär 24.1.1911; Tornion Uutiset 27.1.1911.

¹³⁴ Sosialidemokraatti 24.1.1911.

¹³⁵ Karjala 3.3.1911; Viipurin Sanomat 3.3.1911; Työ 3.3.1911.

¹³⁶ Esim. Keski-Savo 4.3.1911; Kajaanin Lehti 6.3.1911; Länsi-Suomi 7.3.1911.

¹³⁷ Nygård 1987, 101.

Virkamiesten erotuksesta oli lehdissä erilaisia tulkintoja, esimerkiksi paikallinen työväenlehti Vapaus syytti erotuksesta Wuorista ja lehden kertoman mukaan tämä olisi tiedustellut kenraalikuvernööriltä, mitä niskoitteleville virkamiehille tulisi tehdä.¹³⁸ Suur-Savon mukaan Wuorinen teki virkamiesten julkisesta selityksestä ilmiannon kenraalikuvernöörille, joka puolestaan jätti asian senaatille.¹³⁹ Senaatti katsoi päätöksessään virkamiesten tehneen itsensä sopimattomiksi virkoihinsa julkisella esiintymisellään ja Helsingin Sanomien uutisen perusteella senaatti jätti tuomion langettamisen Wuoriselle, joka jäväsi itsensä. Lopullisen langettavan tuomion antoi virkaa tekevä lääninsihteeri Hagman.¹⁴⁰

Kevään edetessä sanomalehdistössä tapahtui merkittävä muutos Wuorista käsitelleissä kirjoituksissa. Yksittäisissä artikkeleissa Wuorista edelleen piikiteltiin ja hänen asemaansa kyseenalaistettiin, mutta laajemmassa perspektiivissä Wuorisen virantoimitusta ei enää lehtien palstoilla tarkasteltu. Huhtikuun lopussa uutisoitiin laajasti Wuorisen hakeneen kolmen kuukauden virkalomaa terveytensä hoitamiseen ja loma myönnettiin toukokuussa.¹⁴¹ Mikkelin Sanomat kertoi Wuorisen hyvästelleen alaisensa lääninhallituksessa ennen lähtöään Helsinkiin ja ulkomaille.¹⁴² Tämän jälkeen käynnistyi koko kesän ja syksyn 1911 kestänyt huhumylly, sillä vain päiviä myöhemmin lehdistössä lähti kiertämään artikkeli, jonka mukaan Wuorinen ei oman ilmoituksensa mukaan aikonut jatkaa virassaan Mikkelin läänin kuvernöörinä. Lukuisissa kirjoituksissa hänen epäiltiin tavoittelevan syksyllä vapautuvaa Turun ja Porin läänin kuvernöörin virkaa.¹⁴³

Kesäkuussa spekulatiot hiljenivät hetkeksi alkaakseen taas heinäkuussa uudelleen tällä kertaa Hämeen Sanomien toimesta, kun ”varmalta taholta” saatujen tietojen mukaan väitteet, joiden mukaan Wuorinen ei jatkaisi Mikkelissä, olivat perättömiä.¹⁴⁴ Sama kirjoitus toistui lehdistössä laajasti, mutta Hämeen Sanomien tiedot vanhentuivat huonosti. Elokuun alussa kerrottiin, että Wuorista Mikkelissä sijaistanutta eversti Sireliusta oltiin nimittämässä vakinaiseksi kuvernööriksi ja huhut Wuorisen siirtymisestä Turun ja Porin läänin kuvernööriksi alkoivat näyttämään varmoilta.¹⁴⁵ Seuraavien päivien aikana kuvernöörihuhut voimistuivat, kun myös Turun Sanomat ja

¹³⁸ Vapaus 20.4.1911.

¹³⁹ Suur-Savo 19.4.1911.

¹⁴⁰ Helsingin Sanomat 20.4.1911.

¹⁴¹ Hufvudstadsbladet 18.5.1911.

¹⁴² Mikkelin Sanomat 18.5.1911.

¹⁴³ Wiborgs Nyheter 20.5.1911; Helsingin Sanomat 21.5.1911; Turun Sanomat 21.5.1911; Karjala 21.5.1911; Keski-Savo 23.5.1911.

¹⁴⁴ Hämeen Sanomat 22.7.1911.

¹⁴⁵ Mikkelin Sanomat 10.8.1911.

Hufvudstadsbladet olettivat Wuorisen matkaavan Turkuun.¹⁴⁶ Helsingin Sanomien mukaan nämä tiedot olivat yhä perättömiä, sillä heidän tietojensa mukaan Wuorinen siirtyisi seuraavaksi ministerivaltiosihteerintöimistöön.¹⁴⁷ Sanomalehtien spekulointi seuraavista kuvernööreistä kasvoi elokuun aikana hyvin runsaaksi. Kuun lopulla Uudessa Suomettaressa kirjoitettiin, ettei mitään päätöksiä ollut vielä tehty, sillä Turun ja Porin läänin edellisen kuvernööri Borgenströmin eropaperit olivat edelleen kenraalikuvernöörin kansliassa käsittelemättä.¹⁴⁸

Uuden Suomettaren artikkeli ilmeisesti katkaisi suurimmilta nimityshuhuilta siivet, sillä syyskuussa spekulointi väheni huomattavasti. Kuun viimeisenä päivänä spekulatiot Wuorisen saapumisesta Turkuun tulivat joka tapauksessa päätökseen, kun Pietarista ilmoitettiin Ilmari Wuorisen nimityksestä läänin uudeksi kuvernööriksi.¹⁴⁹ Näin koko kesän velloneet huhut osoittautuivat oikeiksi. Tästä huolimatta perustuslaillisten lehtien reaktiot nimityksestä olivat tyrmistyneitä – etenkin Turun ja Porin läänissä – ja lokakuun aikana lehtien palstoilla nähtiin toisinto keväältä 1910. Läänin johtavassa nuorsuomalaisessa lehdessä, Turun Sanomissa, uutista ei otettu riemulla vastaan. Otsikon ”Isäntä etsii mieleisensä rengin” alla Turun Sanomissa kerrottiin Wuorisen toimista Mikkeliissä ja todettiin saman näytelmän siirtyneen nyt Turkuun. Yksityiskohtia Wuorisen viimeaikaisista tekemisistä ei lehdessä lueteltu, ”sillä silloin saisi kirjoittaa nykyisen sortokauden historiaa”.¹⁵⁰ Satakunnan Sanomien mukaan Wuorinen oli ensimmäinen seyniläinen kuvernööri ja osoittautui heti uuden järjestelmän palvelijaksi.¹⁵¹ Yhtä synkkinä oltiin Rauman Lehdessä, jossa muisteltiin kaiholla edellisen kuvernöörin politiikkaa ja todettiin, kuinka läänin asukkaat ottavat tiedon uudesta kuvernööristä surulla vastaan.¹⁵²

Uusi Aura linjasi pääkirjoituksessaan, ettei koskaan ollut asettunut sille kannalle eikä asettuisi nytkään, ettei kotimaiset miehet saisi ottaa virkoja vastaan isänmaalle onnettomien aikojen aikana. Perustuslaillisten ja sosialistien arvostelulle läänin johtava vanhasuomalainen julkaisu ei antanut mitään painoa, huomauttaen kuitenkin, ettei Suomalaiseen puolueeseen kuuluneiden talonpoikien maininnat Wuorisesta olleet kovin ”suosittavia” tämän toimiessa Vaasassa lääninsihteerinä. Kirjoituksessa jatkettiin, että Wuorinen oli saavuttanut Mikkelin läänin rahvaan keskuudessa laajaa

¹⁴⁶ Hufvudstadsbladet 12.8.1911; Turun Sanomat 13.8.1911.

¹⁴⁷ Helsingin Sanomat 12.8.1911.

¹⁴⁸ Uusi Suometar 27.8.1911.

¹⁴⁹ Hufvudstadsbladet 30.9.1911; Helsingin Sanomat 30.9.1911; Uusi Suometar 30.9.1911.

¹⁵⁰ Turun Sanomat 1.10.1911.

¹⁵¹ Satakunnan Sanomat 1.10.1911.

¹⁵² Rauman Lehti 3.10.1911.

suosiota ja toimituksen kuuleman mukaan tämä oli varsin kykenevä virkamies. Wuorisen kannalle Uusi Aura ei silti asettunut, kun lehti ilmaisi, ettei se tapa, jolla Wuorinen oli lujittanut välejä venäläisiin, ”ollut suomalaiselta mieheltä lainkaan hyväksyttävää”.¹⁵³

Turun ja Porin läänin sanomalehtiä tarkastellessa vaikuttaa siltä, että nuorsuomalaisten sekä vanhasuomalaisten Wuorista koskevat kannat asettuivat syksyllä 1911 suunnilleen niille sijoille, joilla ne olivat olleet jo vuodesta 1905 alkaen. Sama koski jyrkkää Wuorisen vastaista linjaansa jatkaneita ruotsinkielisiä lehtiä.¹⁵⁴ Muutosta tapahtui lähinnä työväenlehdissä, jotka kovensivat linjaansa Wuorista kohtaan.¹⁵⁵

3.3 Wuorinen saapuu Turkuun merkittynä miehenä

Kuten talvella 1905, myös syksyllä 1911 sanomalehtien Wuorista koskevat kannanotot muuttuivat nopeasti lehtien keskinäiseksi nokitteluksi, jossa Wuorinen esiintyi puolueiden välisen taistelun välineenä. Parhaiten tämä ilmeni yhä Suomalaisen puolueen vastustajien, nuorsuomalaisten sekä Ruotsalaisen kansanpuolueen äänenkannattajissa, jotka tölvivät Suomalaista puoluetta sen epäselvästä suhteesta Wuoriseen.

Bobrikofilaisen järjestelmän airueksi Wuorista nimittänyt Åbo Underrättelser hyökkäsi pääkirjoituksessaan Uutta Auraa vastaan lokakuussa 1911. Kirjoituksessa kommentoitiin Uuden Auran olevan tavallistakin tietämättömämpi siitä, mitä maassa tapahtui ja pilkkasi, kuinka lehden toimituksen muodostama objektiivisuus Wuorisesta vastasi todellisuutta siinä määrin, ettei se aiheuttanut ”vain pientä päänsärkyä”. Åbo Underrättelserin kirjoitus päätettiin julistamalla, kuinka Wuorista odottaa Turussa Suomalaisen puolueen ”lämmin äidinsyli”.¹⁵⁶ Uusi Aura ei sivuuttanut Åbo Underrättelserin kommentteja seuraavan päivän numerossaan. Pääkirjoituksessaan Uusi Aura sivalsi takaisin, kuinka kyseisen lehden mielipiteitä sielunravintonaan käytti enää vähäinen murto-osa suomalaisista ja sen kaltaisten ”sanomalehti-ilmiöitten” merkitys tulisi vastedes yhä vähemmän painamaan.¹⁵⁷ Åbo Underrättelserin piikittely upposi kuitenkin toimitukseen sen verran syväälle, että

¹⁵³ Uusi Aura 1.10.1911.

¹⁵⁴ Åbo Underrättelser 4.10.1911.

¹⁵⁵ Sosialisti 30.9.1911.

¹⁵⁶ Åbo Underrättelser 4.10.1911 ”icke litet huvudbry”.

¹⁵⁷ Uusi Aura 5.10.1911.

se kahden palstan verran selvitti asiaa. Uuden Auran puolustukseksi on sanottava, ettei lehti Wuorisen kannalle asettunut, ainakaan siinä mitassa kuin Åbo Underrättelser esitti.

Mikkelissä ihmeteltiin Turussa vaikuttaneiden suomettarelaisten kiirettä pestä käsiään Wuorisesta, kun esimerkiksi Suur-Savossa ja Vapaudessa kirjoitettiin Uuden Auran ”hieman arastelleesta julistuksesta”, ettei Wuorinen kuuluisi Suomalaiseen puolueeseen. Kyseisten lehtien mukaan tämä vaikutti oudolta, sillä Mikkelissä Wuorinen ja Suomalaisen puolueen äänenkannattaja Mikkelin Sanomat olivat niin läheisissä väleissä, että toimituksessa vieraillessaan saattoi kuvernöörin tavata kirjoituspöydän ääreltä.¹⁵⁸ Edellisen väitteen todenperäisyydestä ei ole varmuutta. Ilmeistä kuitenkin oli, ettei Wuorinen, joka jäähyväispäivällisellään Mikkelissä sai suomettarelaisilta lämpimät jäähyväiset,¹⁵⁹ aivan yhtä lämmintä vastaanottoa vanhasuomalaiselta Uudelta Auralta saanut.

Pian Wuorisen aloitettua virassaan Turun Sanomissa pohdittiin, millaisen linjan tämä tulisi ottamaan lehdistä vaadittujen painotuotteiden osalta.¹⁶⁰ Kysymys oli relevantti, sillä edellisen kuvernööri Borgenströmin ero oli aiheutunut pitkälti siitä, ettei tämä mukautunut kenraalikuvernöörin käskyihin ja vaatinut vapaa- tai pakkokappaleita kirjapainoilta.¹⁶¹ Wuorinen toi linjansa asiassa nopeasti ilmi virkansa toisella viikolla, jolloin lehdistä kerrottiin Wuorisen läänin kirjapainoille ja maistraateille lähettämästä ukaasista, jossa vaadittiin sakon uhalla selitystä painoasiamiehille¹⁶² toimittamattomista vapaakappaleista.¹⁶³ Uudenkaupungin maistraatti kieltäytyi vaatimasta kaupungin kahdelta kirjapainolta selvitystä¹⁶⁴, mutta esimerkiksi Turun maistraatti taipui Wuorisen määräyksiin joulukuussa ja toimitti kaupungin kirjapainoille Wuorisen ukaasin, aikaisempaa suuremman sakon uhalla.¹⁶⁵ Sama kirjelmä toimitettiin myös Porissa toimineille kirjapainoille.¹⁶⁶ Kiista pakkokappaleista¹⁶⁷ kärjistyi entisestään joulun alla, kun Åbo Underrättelserin kirjapainon

¹⁵⁸ Vapaus 5.10.1911; Suur-Savo 6.10.1911.

¹⁵⁹ Wiipuri 11.10.1911.

¹⁶⁰ Sanomalehtien/painotalojen tuli toimittaa painoasiamiehille vapaakappaleet julkaisuistaan senaatin vuoden 1909 päätöksen mukaisesti. Tämän päätöksen useat lehdet tulkitsivat laittomaksi ja ryhtyivät pimittämään niiltä vaadittuja painotuotteita.

¹⁶¹ Turun Sanomat 25.10.1911.

¹⁶² Toisen venäläistämiskauden aikana painoviranomaisina toimivat painoasian yllhallitus ja sen alaisina toimineet painoasiamiehet. Toiminnan ylivalvojana toimi Suomen kenraalikuvernööri. Backman 1975, 136.

¹⁶³ Åbo Underrättelser 31.10.1911; Vakka-Suomi 31.10.1911; Turun Sanomat 31.10.1911.

¹⁶⁴ Sosiaalidemokraatti 16.11.1911.

¹⁶⁵ Helsingin Sanomat 12.12.1911.

¹⁶⁶ Satakunnan Sanomat 13.12.1911.

¹⁶⁷ Kiista käy ilmi viitteestä 160. Lehdistö nimitti vapaakappaleita ”pakkokappaleiksi”.

johtaja Eugéne Nygrén jätti Turun hovioikeuteen valituksen Wuorisen toiminnasta, minkä lisäksi Porin kirjapainojen kerrottiin valittaneen Wuorisen määräyksistä senaattiin.¹⁶⁸

Vapaakappaleita koskevan kiistan taustalla oli, venäläistämiskausille tyypilliseen tapaan, juridisesti sekava tilanne. Ensimmäisen venäläistämiskauden päättäneen marraskuun manifestin myötä sanomalehdistöä kahlinnut ennakkosensuuri poistettiin ja painoasiamiesten virat lakkautettiin, ja vuonna 1906 säädettiin sanan-, kokoontumis- ja yhdistymisvapautta koskeva perustuslaki.¹⁶⁹ Samalla valmisteltiin myös painovapauslaki, jota ei kuitenkaan koskaan vahvistettu, koska se juuttui valtiopäivillä säätyjen erimielisyyksiin.¹⁷⁰ Kun painovapauslaki saatiin lopulta keisarille vuonna 1908, tämä jätti sen hyväksymättä.¹⁷¹ Toisen venäläistämiskauden alettua painoylihallitus ja vuonna 1910 uudelleen perustettu painoasiamiesten verkosto toimivat edelleen sensuuriviranomaisina, vaikka ennakkosensuuri palautettiin käyttöön vasta ensimmäisen maailmansodan käynnistyttyä vuonna 1914.¹⁷² Suomalaista sanomalehdistöä ja sensuuria tutkineen Pirkko Leino-Kaukiainen mukaan ennakkosensuurin poistaminen ei käytännössä tarkoittanut sensuurin lopettamista, vaan se muuttui repressiiviseksi valvonnaksi.¹⁷³ Painovapauslain jäätyä vuonna 1906 säädetyin perustuslain ulkopuolelle, jäi paino-olosuhteita hallitsevaksi laiksi vuoden 1867 painoasetus, jota myöntäväisten hallitsema painoylihallitus ryhtyi vapaakappalekiistassa soveltamaan.¹⁷⁴

Wuorinen asettui vapaakappalekysymyksessä painoylihallituksen ja kenraalikuvernöörin linjalle, ja hänen sanomalehdille sekä niiden kirjapainoille langettamista ukaaseista sekä uhkasakoista tuli hallitseva tema Wuorisen ensimmäisinä kuukausina Turun ja Porin läänin kuvernöörinä. Asian käsittely lehdistössä jatkui vielä vuoden vaihteenkin jälkeen runsaana, ja erityisesti työväenlehdissä hyökättiin Wuorista vastaan, mitä varmasti edesauttoi turkulaisen Sosialistin sekä porilaisen Sosialidemokraatin kirjapainoille vuodenvaihteessa määrätyt sakot.¹⁷⁵

¹⁶⁸ Åbo Underrättelser 23.12.1911; Turun Sanomat 24.12.1911.

¹⁶⁹ Pohjolainen 2015, 74.

¹⁷⁰ Pohjolainen 2015, 75.

¹⁷¹ Backman 1975, 149. Backmanin arvion mukaan lakia ei hyväksytty, koska Stolypinin hallitus oli vuonna 1908 tukevasti vallassa eikä Stolypin hallituksella ollut mitään intressiä tuota lakia vahvistaa.

¹⁷² Leino-Kaukiainen 1984, 15.

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ Backman 1975, 207; Vuoden 1867 painoasetus jäi sensuurijärjestelmän perustaksi, vaikka ennakkosensuuri poistettiin vuonna 1905; Leino-Kaukiainen 1984, 315

¹⁷⁵ Sosialisti 2.1.1912; Sosialidemokraatti 9.1.1912.

3.4 Turun ja Porin läänin vanhasuomalaiset kääntyvät Wuorista vastaan

Tammikuun lopulla 1912 Ilmari Wuorisen määräyksestä kuvernöörin puheille pääsi vastedes vain ennakkoon toimitetun esityksen perusteella. Esityksen tuli sisältää audienssia pyytäneen henkilön tarkat henkilötiedot sekä syy, jonka johdosta kuvernöörin halusi tavata.¹⁷⁶ Tästä puheillepääsyjärjestelmän lanseerauksesta kirjoitettiin lehdistössä laajasti ja kielteiseen sävyyn. Todennäköisesti merkittävin kannanotto aiheesta julkaistiin Uudessa Aurassa. Otsikon ”Suuntaviivoja” alla kirjoitettiin, kuinka paljas todellisuus käy ilmi pienistä asioista ja uuden kuvernöörin myötä läänissä siirryttiin aikaan, jossa erotettiin ”alkuasukkaat valtakunnan asukkaista”, viitaten tietoihin, joiden mukaan puheillepääsyjärjestelmä ei koskettanut venäläisiä tai venäjää puhuvia henkilöitä.¹⁷⁷

Uuden Auran kommentti uudesta puheillepääsyjärjestelmästä ei ollut ankarimmasta päästä ja aiheesta julkaistiin myös huomattavasti sarkastisempia kirjoituksia. Uuden Auran kirjoitus oli kuitenkin merkittävä sen takia, että se oli todennäköisesti ensimmäinen vanhasuomalaisen lehden kirjoitus, jossa Wuorista vihjailtiin venäläistämistoimien edistäjäksi. Todellisen uutispommin Uusi Aura julkaisi neljää päivää myöhemmin, kun lehden päätoimittaja ja Suomalaisen puolueen voimahahmo K. N. Rantakari¹⁷⁸ teki pääkirjoituksessa selväksi, miten suomalaisten tulisi suhtautua Ilmari Wuoriseen ja hänen hengenheimolaisiinsa:

”Ilmari Wuorinen on yksinomaan valtiollisen sortoajan ilmiö, josta koko maa tietää vain sen, että hän on paremmin kuin muut voinut maallemme onnettomina aikoina menestyä”¹⁷⁹

Rantakarin mukaan Wuorinen oli valjastanut rekensä sellaisten voimien vedettäväksi, joiden suhteen kukaan suomalainen ei voinut olla tarpeeksi varuillaan.¹⁸⁰ Rantakari vastusti kirjoituksessaan kiivaasti Wuorisen liittymistä Suomalaiseen puolueeseen, joka oli nähty jäsenenä

¹⁷⁶ Helsingin Sanomat 21.1.1912.

¹⁷⁷ Uusi Aura 24.1.1912.

¹⁷⁸ Rantakarista tarkemmin ks. Nygård 1987, 67–71.

¹⁷⁹ Uusi Aura 28.1.1912.

¹⁸⁰ *Ibid.*

Turun Suomalaisen Nuijan vuosikokouksessa¹⁸¹ ja syytti osaa puolueensa jäsenistä menneen myöntäväisyydessään jo liian pitkälle.¹⁸²

Vesa Vareksen mukaan Suomalaisen puolueen entinen puoluesihteerinä Rantakari aloitti Wuorista ja vanhasuomalaisen sisäisiä linjaroja käsittelevällä kannanotollaan puolueensa suurimman polemiikin sitten nuorsuomalaisen eron.¹⁸³ Joskin Uusi Suometar, Suomalaisen puolueen päääänenkannattaja, kommentoi Uuden Auran pääkirjoitusta tuoreeltaan hyvin yleisellä tasolla, joka lehden kirjoituksessa myös myönnettiin. Tämä oletettavasti johtui siitä, ettei Uusi Suometar halunnut käsitellä edustamansa puolueen asioita julkisesti.¹⁸⁴

Uuden Auran pääkirjoitusta käsiteltiin seuraavien päivien aikana lehdistössä laajasti ja Rantakarin hyökkäys Wuorista vastaan otettiin muiden puolueiden lehdissä ilmeisen hyväksyvästi, mutta osin myös pidättyväisesti vastaan. Åbo Underrättelserissä, joka oli jo ajautunut yhteenottoon Wuorisen kanssa, kommentoitiin Rantakarin omaa puoluettaan kritisoinutta kirjoitusta merkittäväksi kannanotoksi.¹⁸⁵ Myös Sosialistissa korostettiin kirjoituksen heijastaneen puolueen sisäisiä ristiriitoja. Sosialistin kannanotto aiheeseen oli kuitenkin ilkeämpinen ja myös Rantakari sai siinä osakseen kritiikkiä.¹⁸⁶ Vaikuttaa siltä, että työväenlehdissä asialla tehtiin puoluepolitiikkaa muita lehtiä enemmän. Turun Sanomat julkaisi Uuden Auran pääkirjoituksen kokonaisuudessaan, mutta hieman yllättävästi pidättyi kommentoimasta asiaa ja saman linjan otti myös Helsingin Sanomat.¹⁸⁷

Mikkelin läänin lehdistä esimerkiksi Suur-Savon toimituksessa Rantakarin purkausta kommentoitiin ilolla eikä mikään ihme, olihan lehti vastustanut Wuorista melko jyrkästi tämän ollessa vielä Mikkelissä.¹⁸⁸ Muutamaa päivää myöhemmin myös Mikkelin Sanomat, Suomalaisen puolueen lehti, jossa Wuorista oli aikaisemmin käsitelty varsin myötäsukaisesti, ilmoitti ettei voi hyväksyä Wuorista Suomalaisen puolueen jäseneksi.¹⁸⁹

¹⁸¹ Suomenmielisten yhdistys, jonka jäsenenä yleisesti ottaen vain Suomalaisen puolueen jäseniä.

¹⁸² "...on etenkin täällä Turussa ja jonkun verran muuallakin alkanut liikkua virtauksia, jotka eivät enää pidä yhtä niiden rajojen ja ehtojen kanssa, jotka meidän puolueemme toimintaa routavuosina ohjailivat". Uusi Aura 28.10.1912.

¹⁸³ Vares 1987, 12.

¹⁸⁴ Uusi Suometar 30.1.1912.

¹⁸⁵ Åbo Underrättelser 29.1.1912

¹⁸⁶ Sosialisti 29.1.1912

¹⁸⁷ Turun Sanomat 30.1.1912; Helsingin Sanomat 30.1.1912.

¹⁸⁸ Suur-Savo 29.1.1912.

¹⁸⁹ Mikkelin Sanomat 1.2.1912.

Kaksi päivää Rantakarin pääkirjoituksen julkaisemisen jälkeen Uusi Aura jatkoi hyökkäystään Wuorista vastaan, kun sen toimitukselle selvisi, että Wuorinen oli hyväksytty Turun Suomalaiseen Nuijaan ja lehdessä vaadittiin lujasti tämän erottamista.¹⁹⁰ Nuijaan kuulumisen ei toki tarkoittanut, että kuuluisi Suomalaiseen puolueeseen, mutta yhdistys joka tapauksessa edusti puoluetta ja Wuorisen kuulumisen siihen oli kaikesta päätellen Uudelle Auralle liikaa. Nuorsuomalaisten johtavat äänenkannattajat Helsingissä ja Turussa eivät edelleenkään analysoineet kilpailijansa sekaannusta, joskin Helsingin Sanomissa todettiin Uuden Suomettaren lausunnon asiasta olleen melkoisen epäselvä.¹⁹¹ Voi olla, että perustuslaillisissa lehdissä oltiin hämmentyneitä tilanteen nopeasta kehittymisestä, kun Wuorista eniten vastustava lehti olikin yhtäkkiä Suomalaista puoluetta kannattava julkaisu.

Rantakarin hyökkäys puolueensa myöntäväisyysuuntausta ja Wuorista vastaan johti Suomalaisen puolueen julkiseen linjariitaan, kun tammi-helmikuussa useissa Suomalaisen puolueen lehdissä kritisoitiin Rantakarin päätöstä tuoda mielipiteensä julki. Wiipurissa Uuden Auran pääkirjoitusta kutsuttiin odottamattomaksi hyökkäykseksi puoluetta kohtaan ja lehti paheksui syytöksiä Wuorista kohtaan, joiden tueksi ei esitetty mitään todisteita.¹⁹² Uudessa Suomettaressa julkaistussa kommentissa kritisoitiin niin ikään perustelemattomia syytöksiä ja kirjoittajan mukaan Wuorista syvästi halventavat lausunnot olivat naurettavia.¹⁹³ Lähes kaikki Wuorista helmikuun 1912 aikana käsitelleet kirjoitukset liittyivät Suomalaisen puolueen sisäiseen kipuiluun ja asiaa käsiteltiin erityisen paljon juuri Suomalaisen puolueen lehdissä. Merkittävin Wuorista puolusteleva sanomalehti oli Mikkelin Sanomien ohella myöntäväisyysuuntauksen äänitorvena toiminut Wiipuri¹⁹⁴, joka julkaisi helmikuun puolivälin tietämällä muun muassa seuraavaa sisältäneen kirjoituksen:

”... perusteellisesti tuntien kuvernööri Wuorisen toiminnan kansalaisena ja virkamiehenä me panemme mitä jyrkimmän vastalauseen hra Rantakarin herjauksia vastaan ja lausumme kuvernööri Wuoriselle kunnioittavat kiitoksemme siitä, mitä hän täällä ollessaan on Mikkelin läänin hyväksi tehnyt...”

¹⁹⁰ Uusi Aura 30.1.1912.

¹⁹¹ Helsingin Sanomat 31.1.1912.

¹⁹² Wiipuri 31.1.1912.

¹⁹³ Uusi Suometar 8.2.1912.

¹⁹⁴ Salokorpi 1988, 127.

Lehteen lähetetyn neljän palstan mittaisen kirjoituksen oli allekirjoittanut "joukko kansalaisia Mikkelin läänistä", ja he rinnastivat Wuorisen Topeliukseen ja Snellmaniin, jotka allekirjoittaneiden mukaan saivat niin ikään omana aikanaan kuunnella herjauksia, mutta jotka nostettiin sittemmin isänmaanrakkauden ja valtiollisen kaukonäköisyyden esikuviksi.¹⁹⁵ Perustuslaillisten Karjalan ja Suur-Savon pakinoissa irvailtiin surutta vertailuille Topeliukseen ja Snellmaniin. Karjalan pakinoitsija kertoi joutuneensa nipistämään itseään varmistaakseen olevansa hereillä ja Suur-Savossa pakinoitiin ivalliseen sävyyn Wuorisen tueksi rientäneitä "yhdeksää kansalaista kohtaan".¹⁹⁶ Suomettarelaisen ja aikaisemmin Wuorista myötälle, Mikkelin Sanomien, pääkirjoituksessa kirjoitettiin, kuinka Wuorinen oli itse osallistunut tämän "julkisen vastalauseen" laatimiseen ja Mikkelin Sanomat paheksui Wiipurin päätöstä julkaista kirjoitus, jossa "oma kiitos haisee".¹⁹⁷ Konkreettisia todisteita Wuorisen osallisuudesta kirjelmän tekoon Mikkelin Sanomat ei kuitenkaan esittänyt.

Vesa Varesen mukaan Suomalainen puolue ajautui julkisen hajaannuksen tilaan vuonna 1912, mutta vuoden 1913 puoluekokouksessa puolueen vastarintaa kannattanut osa vei voiton myöntöväisistä.¹⁹⁸ Suomalaista puoluetta ja sen politiikkaa selvittänyt Hannu Salokorpi kirjoittaa puolueen siirtyneen perustuslailliseen suuntaan jo vuoden 1910 aikana¹⁹⁹, tosin vanhasuomalaisissa julkaisuissa tämä kehitys alkaa näkymään konkreettisesti vasta yllä käsitellyn Rantakarin hyökkäyksen jälkeen. Joka tapauksessa tässä opinnäytetyössä käytetyt lehtiartikkelit vahvistavat aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa esitetyn näkemyksen, että alkujaan nuorsuomalaisten ja suomettarelaisien välinen kiista oikeasta Venäjä-poliittisesta linjasta oli viimeistään vuoteen 1912 tultaessa muuntunut Suomalaisen puolueen sisäiseksi väittelyksi myöntövyöden ja perustuslaillisuuden välillä. Huomionarvoista on, miten selkeästi Wuorinen kytkeytyy ensin nuorsuomalaisten ja suomettarelaisien väliseen kiistelyyn sekä myöhemmin Uuden Auran aloittamaan vanhasuomalaisten sisäiseen debattiin, jota tuskin olisi julkisesti samassa mittakaavassa ilman Wuorista käyty.

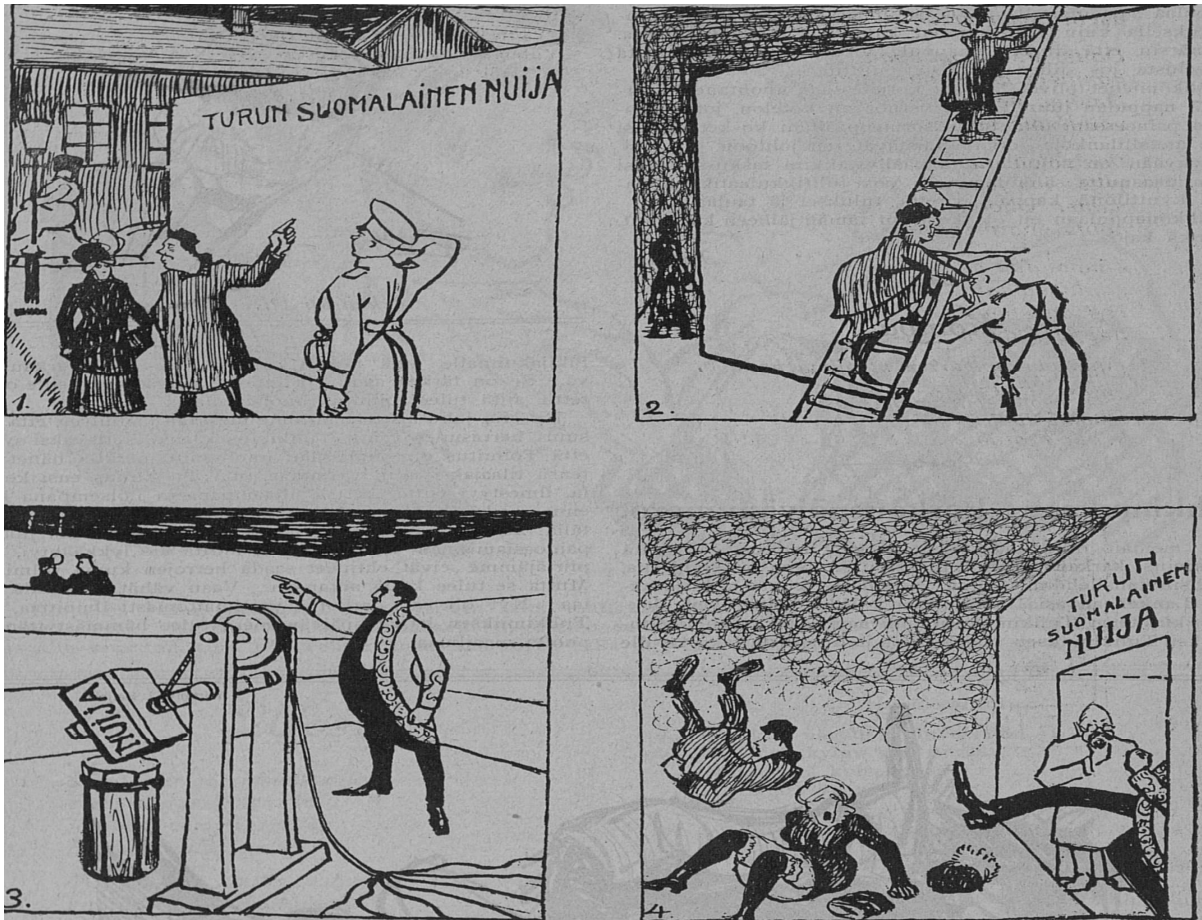
¹⁹⁵ Wiipuri 17.2.1912.

¹⁹⁶ Karjala 18.2.1912; Suur-Savo 19.2.1912.

¹⁹⁷ Mikkelin Sanomat 20.2.1912.

¹⁹⁸ Vares 1987, 13–14.

¹⁹⁹ Salokorpi 1988, 127–128.

Yllä oleva Kuva 1.²⁰⁰ julkaistiin helmikuussa 1912 turkulaisessa pilailulehti Tuhkimuksessa. Piirros ilmestyi ilman sille osoitettua tekstiä, mutta ajankohta viittaa kuvan liittyvän Ilmari Wuorisen jäsenyyteen Turun Suomalaisessa Nuijassa. Julkaisu symboloi Wuorisen muuttanutta asemaa lääninsä johtavana virkamiehenä, kun Turun ja Porin läänin merkittävin vanhasuomalainen lehti Uusi Aura ryhtyi avoimesti vastustamaan Wuorista.²⁰¹ Tämän myötä Wuorista kannattaneiden suomettarelaiten määrä todennäköisesti laski merkittävästi. Tilanne oli Wuoriselle luultavasti kiusallinen, olihan Suomalaisen puolueen lehdet luoneet hänestä melko suopeaa kuvaa jo useiden vuosien ajan. Suomettarelaiten "pesänselvittely" jatkui sanomalehdistössä koko helmikuun ajan.²⁰²

²⁰⁰ Tuhkimus 10.2.1912.

²⁰¹ Vrt. Westerlund, joka tulkitsee kuvan viittaavan Turun suomenkielisen eliitin suvaitsemattomuuteen satunnaisia vieraita kohtaan, ei niinkään Ilmari Wuorisen poleemiseen asemaan suhteessa Suomalaiseen puolueeseen.

²⁰² Kajaanin Lehti 9.2.1912; Turun Sanomat 10.2.1912; Aamulehti 11.2.1912; Ilkka 13.2.1912; Satakunta 20.2.1912; Uusi Aura 24.2.1912.

4. Venäläistämistoimet kiihtyvät

4.1 Pakkokappaleita ja uhkasakkoja

Mikäli tammikuun 1912 jälkeen Wuorista myötäileviä sanomalehtiä oli vielä joitakin jäljellä, niin Turun ja Porin läänissä niitä ei ollut – Wuorisen suhde lääninsä lehtiin oli raunioina. Tätä edesauttoi jo edellisessä luvussa sivuttu lehdistön ja painoylihallituksen välinen kiista vapaakappaleista. Kiistan taustalla oli venäläistetyin Suomen senaatin tai ”sapelisenaatit”²⁰³ päätös vuodelta 1909, joka velvoitti kirjapainot luovuttamaan kaikista painotuotteistaan ilmaiset kappaleet painoasiamiehille, ja tämän päätöksen perustuslailliset lehdet tulkitsivat laittomaksi.²⁰⁴

Maaliskuussa 1912 Ilmari Wuorinen jatkoi niiden Turun ja Porin läänin sanomalehtien sekä kirjapainojen painostamista, jotka eivät vapaakappaleita vielä olleet toimittaneet. Lehteä tai niiden taustalla vaikuttaneita henkilöitä painostettiin iskemällä lehden talouteen asteittain. Esimerkiksi Åbo Underrättelserin päätoimittaja Eugen Nygreniä uhattiin 200 markan sakolla vielä joulukuussa 1911²⁰⁵, mutta maaliskuuhun 1912 mennessä hänelle oli tuomittu 400 markan sakko toimittamattomista painotuotteista, joiden lisäksi Wuorinen uhkasi tätä 800 markan uhkasakolla, mikäli painokappaleita ei viikon kuluessa toimitettaisi.²⁰⁶ Turun Sanomien historiaa tutkineen Aimo Oiriston mukaan lehdille määrätyt sakot eivät olleet mitään nappikauppaa, esimerkiksi Turun Sanomien koko vuosikerran sai 1910-luvun alkupuoliskolla ostettua noin kymmenellä markalla.²⁰⁷ Samaa menettelyä sovellettiin myös muihin lehtiin, esimerkiksi Sosialistiin ja Sosialidemokraattiin.²⁰⁸

Kieltäytyminen painotuotteiden luovuttamisesta johti kerta kerralta suurentuviin sakkoihin, jotka pitempään jatkuessaan vaikeuttivat merkittävästi sanomalehtien toimintaa tulevaisuudessa. Vapaakappaleiden pimittäminen oli lehdiltä laittomiksi tulkittujen asetusten vastustamista ja tulkittavissa vastarinnaksi venäläistämistoimia vastaan. Painotuotteiden luovuttamista vastustivatkin kiivaimmin perustuslaillisuutta kannattaneet lehdet, kuten nuorsuomalaiset,

²⁰³ Sapelisenaatit koottiin Venäjällä pitkään palvelleista suomalaisista upseereista, kun vanhasuomalaisten senaattorien muodostama ”tynkäsenaatit” erosi senaatin talousosastosta niin sanotun sotilasmiljoona-asian takia vuonna 1909. Perustuslailliset senaattorit olivat jättäneet senaatin talousosaston jo aikaisemmin samana vuonna Suomen asioiden esittelyjärjestyksen muutoksen takia. Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009, 93.

²⁰⁴ Länsi-Suomi 29.9.1910.

²⁰⁵ Viite 145; Mikkelin Sanomat 10.8.1911.

²⁰⁶ Turun Sanomat 9.3.1912.

²⁰⁷ Oiristo 1954, 58.

²⁰⁸ Tampereen Sanomat 5.3.1912; Itä-Suomen Sanomat 7.3.1912.

ruotsalaiset ja työväen julkaisut. Suomettarelaisille lehdille sakkoja ei määrätty, sillä ne luovuttivat tuotteensa painoasiamiehille järjestään viimeistään syksystä 1911.²⁰⁹ Tässä suhteessa vanhasuomalaiset eivät asettuneet törmäyskurssille Wuorisen kanssa, mikä saattoi olla puhtaasti pragmaattinen päätös, painotuotteiden pimittäminen saattoi käydä taloudellisesti ennen pitkää hyvin vaikeaksi.

Perustuslaillinen Dagens Tidning julkaisi maaliskuussa kolmen palstan mittaisen kirjoituksen "Vår tryckfrihetskampanj", jossa lehti ehdotti, että kirjapainojen omistajat lopettaisivat yhteisellä päätöksellä vastarinnan ja luovuttaisivat painotuotteensa painoylihallitukselle.²¹⁰ Tämä kertonee siitä, että sakkojen maksaminen alkoi jo tuntua kirjapainojen taloudessa. Dagens Tidningin toivomaa yhteistä linjaa ei kuitenkaan syntynyt, sillä vuoden 1912 aikana lehdille määrättiin sakkoja viljalti. Esimerkiksi huhtikuussa Turun Sanomien kirjapainonjohtaja Joosef Autio sai kuvernööri Wuorisen määräyksestä 600 markan sakon ja Åbo Underrättelserin päätoimittaja Nygren 800 markan sakon ja perään 1600 markan uhkasakko.²¹¹ Jatkuvista sakoista huolimatta usea lehti jatkoi jääräpäisesti perustuslaillisella linjalla. Tästä epätoivoisesta painoasetuksen vastustamisesta voi etsiä logiikkaa vaikkapa Nya Pressenin pääkirjoituksesta "Gemensam reträtt?", jossa todettiin, että pakkokappaleiden vastustaminen saattaisi käydä ennen pitkää mahdottomaksi, mutta periksi antaminen ilman vastustusta tekisi jo rangaistujen perustuslaillisten virkamiesten uhraukset turhiksi.²¹²

Sanomalehdillä ja niiden omistamilla kirjapainoilla oli erilaisia keinoja jatkaa vapaakappaleiden pimittämistä sakoista huolimatta. Esimerkiksi Turun Sanomien kirjapainonsa johtoon asettama Autio oli painokoneenkäyttäjä, eikä lehdellä ollut aikomusta maksaa sille määrättyjä sakkoja. Autio istui vankilassa vuoden 1912 aikana kahteen kertaan sovittamassa lehdelle langetettuja sakkoja.²¹³ Työväen lehdistä muun muassa Sosialisti puolestaan kierrätti kirjapainonsa johtoa uusien

²⁰⁹ Aamulehti 22.3.1912. Vrt. Tommila 1987 14-15.

²¹⁰ Dagens Tidning 20.3.1912.

²¹¹ Turun Sanomat 27.4.1912.

²¹² Nya Pressen 20.3.1912.

²¹³ Kalpa 1984, 134–135. Myös porilaisen Sosialidemokraatin tapa välttää sakkojen maksamista oli asettaa kirjapainonsa vastuunalaiseksi johtajaksi puuseppä Frans Ahlfors, joka joutui vankilaan syksyllä 1912 maksamattomista sakoista. Ks. Esim. Sosialisti 27.11.1912.

uhkasakkojen uhatessa, mikä kuitenkin johti siihen, että Wuorinen supisti lehdelle annettua ”parannuksenaikaa” lopulta vain vuorokauden mittaiseksi.²¹⁴

Vapaakappaleista aiheutunut kiista henkilöityi Turun ja Porin läänissä vahvasti kuvernööri Wuoriseen, ainakin perustuslaillisissa lehdissä.²¹⁵ Wuorinen toimi viranomaisena, joka langetti painokappaleiden luovuttamista vastustaneille lehdille sakkoja, joten kritiikin suuntautumista häneen voi pitää luonnollisena. On kuitenkin todettava, että Wuorisen määräämistä sakoista kirjoitettiin järjestään happamasti vain työväenlehdissä. Ruotsalaisten sekä nuorsuomalaisten lehdissä kommentoitiin heille osoitettuja sanktioita useimmiten varsin viralliseen sävyyn. Tästä huolimatta voi olettaa, ettei aikalainen, joka lukiessaan uutisia Wuorisen toistuvasti määräämistä sakoista, saanut tästä kehuttavaa vaikutelmaa. Wuorinen käytti uhkasakkoja jouduttamaan myös muita venäläistämistoimia. Esimerkiksi huhtikuussa 1912 hän vaati sakon uhalla raumalaisia kulmatalojen omistajia varustamaan talonsa uusilla katukilvillä, joissa venäjän kieli olisi ylinnä. Muun muassa Turun Sanomat kirjoitti asiasta seuraavasti:

”Kuvernööri Wuorisen ylläkerrottu määräys on ajan kuva sekä kuvernööristä itsestään että pikkumaisesta sortojärjestelmästä, jonka uskollisena palvelijana hra Wuorisen opimme päivä päivältä yhä paremmin tuntemaan.”²¹⁶

Wuorinen toki noudatti kenraalikuvernöörin ja (venäläistety) senaatin linjaa painotuotteiden luovuttamisesta aiheutuneessa kiistassa, mutta vapaakappalejupakan tulkitseminen suoraksi venäläistämistoimeksi on tietystä mielessä ongelmallista. Painoylihallitus oli yhä suomalaisten virkamiesten hallinnassa ja painotuotteiden vaatiminen oli voimassa olevan painoasetuksen²¹⁷ noudattamista ilman ennakkosensuuria, joka suurlakon jälkeen oli lakkautettu. Toisen

²¹⁴ Turun Sanomat 27.4.1912. Parannuksenajalla viitataan viranomaisten antamaan määräaikaan, jolloin painotuotteet tuli luovuttaa ja tuo aika oli useimmissa tapauksissa seitsemän vuorokauden mittainen. Mikäli määräaika umpeutui eikä lehti vielä kukaan toimittanut painotuotteita, sille määrättiin uusi, usein kaksinkertainen sakko.

²¹⁵ Ks. Esim. Åbo Underrättelser 8.3.1912; Åbo Underrättelser 30.3.1912; Sosialisti 29.3.1912; Sosialisti 2.7.1912; Turun Sanomat 24.4.1912; Turun Sanomat 27.4.1912; Helsingin Sanomat 7.6.1912.

²¹⁶ Turun Sanomat 3.4.1912.

²¹⁷ Vuoden 1772 hallitusmuoto antoi Suomen hallitsijalle mahdollisuuden päättää painoasioista ilman Suomen säätöjen vaikutusta. Tuo vuoden 1772 hallitusmuoto oli kuitenkin se perusta, mihin perustuslailliset usein nojasivat. Ks. Leino-Kaukiainen 1984, 48.

venäläistämiskauden käynnistyttyä paino-oloja kiristettiin, mutta tästä huolimatta sanomalehdet pystyivät kirjoittamaan kiistanalaisistakin asioista melko vapaasti.²¹⁸

Toisaalta se, että jokin virasto tai virka oli suomalaisten tai Suomen kansalaisen hallinnassa ei tietenkään tarkoittanut sitä, etteikö sen kautta olisi kyetty edistämään venäläistämistoimia. Tästähän itse Wuorinen ja esimerkiksi niin sanottu sapelisenaatit olivat selkeitä esimerkkejä. Pirkko Leino-Kaukiainen kirjoittaa, kuinka vuoden 1867 painoasetus, jota painoylihallitus edelleen sovelsi 1910-luvun alussa, oli siinä määrin epäselvä ja säädöksiltään tulkinnallinen, että sen perusteella voitiin nostaa painokanteita lehtiä vastaan ilman ennakkosensuuria.²¹⁹ Siten julkaisemiseen kyettiin vaikuttamaan repressiivisillä oikeustoimilla.²²⁰ Merkille pantavaa on myös, että kuvernööri Borgenström, Wuorisen edeltäjä Turun ja Porin läänissä, erotettiin tehtävästään, koska oli asettunut vapaakappaleasiassa perustuslailliselle kannalle, eikä vaatinut lehtiä toimittamaan painotuotteitaan painoasiamiehille.²²¹ Myötäilemällä venäläistä politiikkaa Wuorinen nimenomaan teki eron edeltäjänsä. Näin ollen vapaakappaleista käyty kiista linkittyi Turun ja Porin läänissä tehtyihin venäläistämistöimiin selkeästi.

4.2 Luotsilaitoksen venäläistäminen

Toinen ja merkittävästi sanomalehdistössä alkuvuodesta 1912 käsitelty aihe oli Suomen luotsilaitoksen venäläistäminen. Laitoksen mahdollista venäläistämistä ennakoitiin sanomalehdistössä jo vuodenvaihteessa 1911–1912²²², mutta useissa lehdissä ounasteltiin sen olevan käytännön syistä niin hankalaa, ettei luotsilaitoksen venäläistäminen ”maksaisi yleisvaltakunnallista vaivaa”.²²³ Tammikuun lopulla 1912 Venäjän ministerineuvosto kuitenkin vahvisti asetuksen, jonka myötä Suomen luotsi- ja majakkalaitoksesta tehtiin Venäjän keisarikunnan laitos ja suomalaiset luotsit siirrettiin Venäjän meriministeriön alaisuuteen.²²⁴ Venäjän ministerineuvoston esitys luotsilaitoksen venäläistämiseksi oli alkuvuoden 1912 merkittävimpiä uutisaiheita, mikä käy selvästi ilmi tammi-huhtikuun lehdistä. Uutinen otettiin useissa lehdissä

²¹⁸ Karonen & Riihinen 2014a, 20; Nygård 1987, 15.

²¹⁹ Leino-Kaukiainen 1984, 49–51.

²²⁰ Backman 1975, 129–131.

²²¹ Hufvudstadsbladet 18.5.1911.

²²² Vaasa 3.1.1912; Helsingin Sanomat 31.12.1911.

²²³ Tampereen Sanomat 28.1.1912; Satakunnan Sanomat 28.1.1912.

²²⁴ Lahden Sanomat 30.1.1912 ”Luotsilaitoksen kaappaus”.

tyrmistyksellä vastaan, ja esimerkiksi suometarlainen Lahden Sanomat nimitti luotsilaitoksen venäläistämistä pääkirjoituksessaan Suomen perustuslakeja loukkaavaksi kaappaukseksi ja ennusti sen tuottavan tuhoa suomalaiselle merenkululle ja ulkomaankaupalle.²²⁵

Suomen luotsilaitoksen alkuna on pidetty Kaarle XI:n vuonna 1696 antamaa luotsilaitosasetusta tehden siitä myös yhden pitkäikäisimmistä suomalaista laitoksista.²²⁶ Niinpä lehdistön pettyneet reaktiot uutiseen olivat vähemmän yllättäviä. Niin perustuslailliset kuin vanhasuomalaisetkin julkaisut kirjoittivat tapahtumasta järjestään venäläistämisenä²²⁷ ja tapaus ylitti Helsingin Sanomien mukaan uutiskynnyksen myös ulkomailla, kun lehti kirjoitti englantilaisten sanomalehtien vastustavan luotsilaitoksen venäläistämistä.²²⁸

Helmi-maaliskuun aikana turkulaisissa lehdissä kerrottiin merkittävän osan suomalaisista luotseista ehtineen jo jättää eronpyyntönsä laitoksen venäläistämisen takia.²²⁹ Maaliskuun alussa uutisoitiin Turun ja Porin läänin kuvernöörinviraston läänin nimismiehille lähettämästä kirjelmästä, jossa nimismiehiä kehoitettiin estämään ”kiihotustyötä” luotsien keskuudessa kaikin käytössä olevin keinoin ja ilmoittamaan kuvernöörinvirastolle kaikki luotsit, jotka tätä kiihotusta harjoittivat.²³⁰ Lehdistä ei käy ilmi, mitä kiihotustyöllä tarkoitettiin, mutta sen voi tulkita liittyvän luotsien laajaan eroaaltoon. Rohkeampi oletus voisi olla, että tällä kiihotuksella viitattiin niihin luotsilaitoksen virkamiehiin tai heidän toimiinsa, joilla pyrittiin ruokkimaan vastarintahenkeä tai kannustamaan eroamisiin.²³¹ Tätä oletusta tukee se, että Helsingissä helmikuussa 1912 järjestettyyn valtakunnalliseen luotsien kokoukseen saapuneita luotseja pidätettiin kaduilla poliisikuulusteluihin, joissa heiltä tiedusteltiin olivatko nämä agitoineet luotseja eroamaan tai olivatko he esimerkiksi jättäneet asemapaikkansa luvatta.²³²

²²⁵ Lahden Sanomat 30.1.1912.

²²⁶ Grönroos & Karttunen 2016, 9.

²²⁷ Ks. Esim. Keski-Savo 30.1.1912; Lahden Sanomat 30.1.1912; Etelä-Suomi 3.2.1912; Uudenkaupungin Sanomat 3.2.1912. Työväen lehdet kunnostautuivat tässäkin asiassa tyylilleen uskolliseen rakkikoiramaiseen tapaan, esimerkiksi Kansan Lehti kirjoitti aiheesta 28.2.1912 luotsilaitoksen ”ryssäläistyttämisenä”.

²²⁸ Helsingin Sanomat 11.2.1912.

²²⁹ Ks. Esim. Uusi Aura 13.2.1912; Sosialisti 28.2.1912; Turun Sanomat 13.3.1912. Suomalaista luotsilaitoksen historiaa teoksessaan Miehet Merellä, Grönroos ja Karttunen kirjoittavat, kuinka vuoden 1912 aikana yli puolet suomalaisista luotseista jätti virkansa luotsilaitoksen venäläistämisen takia.

²³⁰ Keski-Suomen Sanomat 2.3.1912; Uusi Suometar 3.3.1912; Turun Lehti 5.3.1912.

²³¹ Suomen luotsi- ja majakkalaitoksen historiassa kerrotaan, että luotsihenkilökunnan keskuudessa oli alkanut voimakas agitaatio jo ennen venäläistämispäätöstä, sillä laitoksen siirtoa venäläisten hallintaan osattiin odottaa. Ks. Luotsi- ja Majakkalaitoksen historia 1946.

²³² Ks. Esim. Pohjanmaa 22.2.1912.

Maaliskuun viimeisenä päivänä Turun Sanomat kertoi koko Suomea koskevasta päätöksestä, jonka mukaan kaikki julkiset avustukset eronneiden luotsien tukemiseksi kiellettiin.²³³ Samana päivänä Helsingin Sanomissa kirjoitettiin Turun ja Porin läänin kuvernöörin kieltäneen varojen keräyksen luotsien hyväksi.²³⁴ Wuorista ei voi syyttää ainakaan ajantuhlauksesta määräyksen toimeenpanemisessa. Muutaman viikon kuluttua Wuorinen kielsi lääninsä kaikki rahakeräykset 400 markan sakon uhalla.²³⁵ Kuukautta myöhemmin Turun Sanomissa kirjoitettiin Wuorisen salaisesta kiertokirjeestä läänin nimismiehille, jossa kuvernööri ilmaisi huolensa ”iltamista, illanvietoista ynnä muista”, joita järjestettiin eronneiden luotsien hyväksi. Kuvernööri kehotti nimismiehiä hajottamaan tilaisuudet ja ilmoittamaan niistä hänelle.²³⁶

Kesän ja syksyn 1912 aikana julkaistuja Wuorista käsitelleitä kirjoituksia hallitsi yhdenvertaisuuslain voimaantulo ja siitä aiheutunut taistelu Wuorisen ja Uudenkaupungin maistraatin välillä²³⁷, mutta loppuvuoden aikana Wuorinen puski luotsilaitoksen venäläistämistä eteenpäin. Marraskuussa kuvernööri määräsi luotsilaitoksen nimettömästä ilmiannosta syytteeseen kaksi raumalaista laivapäällikköä, jotka eivät Suomen vesille saapuessaan käyttäneet luotseja.²³⁸ Laivapäälliköt rikkoivat päätöksillään luotsi- ja majakkalaitoksen säädöksiä, mutta tosiasiasa luotsien käyttämättä jättäminen saattoi olla keino välttää haaksirikkoja, sillä keväällä 1912 eronneiden luotsien tilalle oli asetettu luotseja, jotka eivät tunteneet Suomen saaristoa tai rannikkoalueita.²³⁹ Alusten turvallisuuden ohella luotsien sivuuttamisessa kyse oli todennäköisesti vastarinnasta venäläistettyä luotsilaitosta vastaan. Laivapäälliköiden tapaan, eronneet luotsit saattoivat joutua hankaluuksiin kuvernöörin kanssa. Ongelmiin joutui esimerkiksi helmikuussa 1912 virkansa jättänyt Turun luotsipiirin päällikkö merikapteeni Ossian Krook. Krook oli lehtitietojen mukaan saanut kevään aikana agitoijan maineen luotsiasiasa²⁴⁰. Joulukuussa 1912 Wuorinen ryhtyi peruuttamaan Krookin

²³³ Turun Sanomat 31.3.1912.

²³⁴ Helsingin Sanomat 31.3.1912.

²³⁵ Kansalainen 1.5.1912.

²³⁶ Turun Sanomat 30.4.1912.

²³⁷ Aiheesta tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

²³⁸ Uusi Aura 26.11.1912.

²³⁹ Esimerkiksi Helsingin Sanomat aiheesta: ”...on mahdotonta tarpeen tullen täydentää jonkin luotsipaikan miehistöä toisen luotsipaikan henkilökunnalla. Eronneiden luotsien korvaaminen henkilöillä, joilla ei ole samalla seudulla hankittua ammattitaitoa, merkitsisi purjehtivien laivojen saattamista haaksirikoille alttiiksi. Helsingin Sanomat 10.2.1912.

²⁴⁰ Åbo Underrättelser 29.2.1912; Aamulehti 1.3.1912.

sivutoimia kostona tämän keväisestä erosta.²⁴¹ Dagens Tidning kutsui etusivullaan Wuorisen toimia ”systemaattiseksi poliittiseksi vainoksi”.²⁴²

Näin näyttää siltä, että Wuorinen tuki innolla luotsilaitoksen venäläistämistä. Raumalaisten laivapäälliköiden tapauksessa Wuorisen puolustukseksi voi sanoa, että luotsi- ja majakkalaitoksen – Venäjän meriministeriön alaisen viraston – tehdessä kantelun virkamiehen laittomasta teosta, Wuorisella tuskin oli muita vaihtoehtoja kuin asettaa laivapäälliköt syytteeseen (tai vaihtoehtoisesti kääntäjä perustuslailliseksi ja erota itse). Mutta päätös entisen luotsipäällikkö Krookin riisumisesta sivutoimistaan, vaikuttaa Wuorisen itsensä masinoimalta kostolta, sillä venäläisille esimerkiksi Krookin puuhastelu spriinjalostamon tarkastajana lienee ollut merkityksetön. Myös aikalaisille tilanne näytti samalta, sillä esimerkiksi Sosialisti kirjoitti, kuinka Wuorisen toimet entistä luotsipäällikköä vastaan vaikuttivat lähinnä ”pikkumaiselta vainoamiselta”.²⁴³

4.3 Yhdenvertaisuuslain soveltaminen käynnistyy

Toukokuun 14. päivänä 1912 Suomessa tuli voimaan niin kutsuttu yhdenvertaisuuslaki, jonka myötä Venäjän keisarikunnan alamaiset saivat Suomen suuriruhtinaskunnassa samat oikeudet kuin paikalliset kansalaisetkin.^{244, 245} Lain turvin venäläiset pääsivät kiinni suomalaisiin virkoihin ja sen myötä Suomen kansalaisia voitiin tuomita vankeuteen Venäjällä.²⁴⁶ Suomen oikeusjärjestelmän kanssa yhdenvertaisuuslaki oli räikeässä ristiriidassa, eikä Suomen eduskunta sitä tunnustanut tai käsitellyt siihen liittyviä esityksiä, mutta eduskunnan vaikutusmahdollisuudet toisen venäläistämiskauden aikana olivat vähäiset ja eduskunta hajotettiinkin miltei vuosittain.²⁴⁷

²⁴¹ Wuorinen peruutti joulukuussa Krookin toimet Turun vähittäismyynti- ja anniskelu osakeyhtiön sekä Nordforsin spriinjalostustehtaan tarkastajana, ilmeisesti kostona tämän agitaatiotyöstä luotsiasiassa. Ks. Esim. Turun Sanomat 4.12.1912. Kostosta kirjoittaa esimerkiksi Helsingin Sanomat 4.12.1912.

²⁴² Dagens Tidning 3.12.1912. Vainosta kirjoitti myös esim. Sosialisti 3.12.1912 sekä Turun Sanomat 3.12.1912.

²⁴³ Turun Sanomat 4.12.1912.

²⁴⁴ Kansalaisuus käsitteenä on tutkittavan ajanjakson aikana ongelmallinen. Suomi ei ollut itsenäinen valtio, mutta Suomen suuriruhtinaskunnan vuoden 1906 valtiopäiväjärjestys tunnisti Suomen kansalaisuuden, kuten myös venäläisten säätämä ja vuonna 1912 voimaantullut yhdenvertaisuuslaki. Kansalaisuuden käsite sekoitettiin tarkoituksellisesti alistaisuutta huokuvaan alamaisten käsitteeseen. Ks. Karonen & Rähä 2014b, 40.

²⁴⁵ Venäjän valtakunnan neuvoston ja valtakunnanduuman hyväksymä laki muiden Venäjän alamaisten saattamisesta oikeuksissaan yhdenvertaisiksi Suomen kansalaisten kanssa; <https://histdoc.net/historia/valtak2.html> (4.4.2201).

²⁴⁶ Koskivirta 2019, 144.

²⁴⁷ Tuominen 1960, 198; Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009, 92.

Yhdenvertaisuuslaki oli vuoden 1912 käsitellyin aihe suomalaisessa sanomalehdistössä. Osviittaa aiheen laajasta uutisoinnista kertoo, että Kansalliskirjaston digitoitujen materiaalien mukaan Suomessa julkaistiin vuonna 1912 yli kaksikymmentätuhatta sanomalehtinumeroa, joista joka kolmannessa käsiteltiin yhdenvertaisuuslakia.²⁴⁸ Suurta huolta lehdistössä aiheutti yhdenvertaisuuslain rikkomisesta tehdyt säädökset, joiden turvin rikosprosessin käsittely voitiin siirtää Pietarin piirioikeuden tutkintotuomareille ja lain tahallisesta estämisestä tuomitut, määrätä kärsimään vankeusrangaistuksensa Venäjällä.²⁴⁹

Turun ja Porin läänin sanomalehdistössä yhdenvertaisuuslain tulkinta kärjistyi kiivaaksi oikeustaisteluksi syksyn 1912 aikana. Turun Sanomien pääkirjoituksessa lausuttiin elokuussa peittelemättömästi, kuinka Venäjän ”nykyinen hallitussuunta on häikäilemätön”.²⁵⁰ Uuden Auran pääkirjoituksessa todettiin tuhansien Suomen kansalaisten joutuvan näiden rangaistusmääräysten alaisiksi ja epäiltiin kaupunkien maistraattien joutuvan vaikeaan välikäteen.²⁵¹ Vaikeaan asemaan joutuivat perustuslaillisten virkamiesten ohella myös sanomalehdet. Elokuussa jo usea nuorsuomalainen lehti oli asetettu syytteeseen yhdenvertaisuuslakia koskevista kirjoituksista.²⁵² Nuorsuomalaisia lehtiä vastaan nostettuja painokanteita kommentoi vanhasuomalainen Uusi Aura:

”Mitä ovat nämä sanomalehdet tehneet? Ne ovat koettaneet todistaa, että puheenoleva yhdenvertaisuusohjelma on meillä mahdoton. Se on siis näiden lehtien ”rikos”. ”²⁵³

’Elokuun puolivälistä eteenpäin yhdenvertaisuuslakia ryhdyttiin soveltamaan Turun ja Porin läänissä ja sanomalehtien kirjoitukset aiheesta lisääntyivät. Kuun 15. päivänä Sosialidemokraatin etusivun uutisessa kirjoitettiin Wuorisen ryhtyneen soveltamaan uutta yhdenvertaisuuslakia.²⁵⁴ Lehden mukaan Wuorinen toimitti kuvernöörinvirastoon jätetyn Venäjän alamaisen jättämän elinkeinoanomuksen Uudenkaupungin maistraatille, jonka tuli yhdenvertaisuuslain nojalla käsitellä

²⁴⁸ Syöttämällä Kansalliskirjaston hakujärjestelmään sanan ”yhdenvertaisuuslaki” saa vuodelta 1912 6868 osumaa, kaikkienensa 20390 digitoidusta numerosta.

²⁴⁹ Ks. viite 226 laki yhdenvertaisuudesta. Aiheesta myös Koskivirta 2019, 169.

²⁵⁰ Turun Sanomat 14.5.1912.

²⁵¹ Uusi Aura 15.8.1912.

²⁵² Elokuun 1912 puoliväliin mennessä syytteeseen oli asetettu kaikkiaan seitsemän nuorsuomalaista sanomalehteä. Ks. Esim. Turun Sanomat 13.8.1912; Turun Sanomat 16.8.1912.

²⁵³ Uusi Aura 14.8.1912. Uuden Auran asettuminen puolustamaan nuorsuomalaisia lehtiä, myös paikallista Turun Sanomia, kertonee vanhasuomalaisen ja perustuslaillisten lähestymisestä.

²⁵⁴ Sosialidemokraatti 15.8.1912.

elinkeinoanomus.²⁵⁵ Sosialistissa Wuorista nimitettiin tämän takia ”yhdenvertaisuuslain esitaistelijaksi”. Lehden kertoman mukaan Uudenkaupungin maistraatista ilmoitettiin anomuksen tekijälle Bjadreten Abehanoville, etteivät he voineet käsitellä asiaa, sillä Abehanov ei ollut Suomen kansalainen.²⁵⁶ Työväenlehtien ohella aiheesta kirjoitti myös Turun Sanomat, jossa uutisoitiin Wuorisen määränneen Abehanovin jättämään hakemuksensa Uudenkaupungin maistraatille jo kesäkuun kolmantena päivänä.²⁵⁷ Turun Sanomat totesi Wuorisen olleen ensimmäinen kuvernööri, joka sovelsi yhdenvertaisuuslakia käytännössä.²⁵⁸ Seuraavana päivänä Turun Sanomissa sekä Sosialistissa kerrottiin Ilmari Wuorisen soveltaneen yhdenvertaisuuslakia jo ennen lain astumista voimaan. Lehtien saamien tietojen mukaan virolainen räätäli Aleksander Haak oli jättänyt rihkamakauppaa koskevan anomuksen Turun ja Porin läänin kuvernöörinvirastoon jo huhtikuun lopulla, miltei kuukausi ennen yhdenvertaisuuslain voimaanastumista.²⁵⁹ Lehdissä siteerattiin Wuorisen heinäkuun 26. päivänä antamaa päätöstä, jossa Haakia kehoitettiin noudattamaan toukokuussa voimaan astunutta yhdenvertaisuuslakia. Lehdissä ei kerrottu, mistä näin tarkat tiedot olivat peräisin, mutta oletettavasti Turun maistraatti vuosi tiedot lehdille.

Haakin tapauksesta saatiin lisätietoja vajaata kahta viikkoa myöhemmin. Uudelle Suomettarelle lähettämässään selvityksessä Wuorinen ilmoitti lähettäneensä Haakin anomuksen Turun kaupungin maistraattiin, sillä vielä huhtikuussa voimassa olleen Suomen elinkeinolain mukaan anomuksessa tuli olla kaupunginvaltuuston lausunto, joka jätettiin kuvernöörille vasta heinäkuussa.²⁶⁰ Wuorinen ei siis tahallaan jättänyt anomusta käsittelemättä, ennen kuin laki yhdenvertaisuudesta astui voimaan, kuten Turun Sanomissa ja Sosialistissa oli otaksuttu. Elinkeino- ja kauppalupa-anomusten merkitys toisen venäläistämiskauden kontekstissa voi vaikuttaa pieneltä, mutta niiden kautta Venäjän viranomaiset pääsivät toukokuun 14. päivän jälkeen käsiksi perustuslaillisiin virkamiehiin.

²⁵⁵ Koskivirran mukaan suomalaiset olivat tällaisten anomusten tekemisestä vapautettu jo vuoden 1879 elinkeinoasetuksella. Yhdenvertaisuuslain voimaantulo vapautti tästä muutkin Venäjän alamaiset, mutta oli ristiriidassa vuoden 1879 asetuksen kanssa, jonka perustuslailliset virkamiehet tulkitsivat yhä olevan voimassa. Koskivirta 2019, 169.

²⁵⁶ Sosialisti 15.8.1912. Uudenkaupungin maistraatti ei katsonut voivansa ohittaa vuoden 1879 elinkeinoista annetun keisarillisen asetuksen säädöstä, jonka mukaan maistraatilla ei ollut oikeutta myöntää elinkeinohakemuksia muille kuin Suomen kansalaisille. Ks. maistraatin selvitys, Helsingin Sanomat 10.9.1912.

²⁵⁷ Turun Sanomat 15.8.1912.

²⁵⁸ Turun Sanomat 15.8.1912; Åbo Underrättelser 16.8.1912. Taustana tälle kannanotolle oli luultavasti se, että elokuun alussa suomalaisessa lehdistössä kirjoitettiin laajasti Viipurin kuvernööri von Pfallerin olleen ensimmäinen kuvernööri, joka yhdenvertaisuuslakia oli soveltanut. Ks. Koskivirta 2019, 169.

²⁵⁹ Turun Sanomat 16.8.1912; Sosialisti 16.8.1912.

²⁶⁰ Uusi Suometar 27.8.1912.

Uudenkaupungin maistraatin tapauksessa kysymys yhdenvertaisuuslain tulkinnasta oli kaikkea muuta vähäpätöinen.

Äänekkääksi yhdenvertaisuuslain kritisoijaksi osoittautunut Turun Sanomat julkaisi elokuun loppupuolella kenraalikuvernöörinkansliasta lähetetyn kirjeen Uudenkaupungin pormestari Aleksander Södermanille. Siinä vaadittiin selitystä, miksi kaupungin maistraatti ei ollut käsitellyt kauppias Abehanovin elinkeinoanomusta.²⁶¹ Kirjelmässä mainittiin kenraalikuvernöörin käskeneen Turun ja Porin läänin kuvernöörivirastoa selvittämään tapaus viipymättä ja ilmoittamaan kenraalikuvernöörille, mihin toimiin oli ryhdytty. Turun Sanomia seuraavana päivänä siteeranneessa Uudessa Suomettaressa kerrottiin kenraalikuvernööri Seynin jo nostaneen rikossyytteen Uudenkaupungin maistraattia vastaan.²⁶² Myös Turun Sanomissa kirjoitettiin, ilmeisesti venäläisiin sanomalehtiin nojaten, kuinka Seyn oli ilmiantanut maistraatin toiminnan Pietarin piirioikeudelle.²⁶³ Tätä uutisen kirjoittaja piti ristiriitaisena, sillä kenraalikuvernöörin pormestari Södermanille lähettämästä tiedustelusta oli kuulunut vain joitakin päiviä. Kirjoittajan tulkinta siitä, että tiedustelu oli ollut vain muodollisuus, oli todennäköisesti oikea.

Syyskuun alussa lehdistössä kirjoitettiin syytteistä Uudenkaupungin maistraattia vastaan ja kuinka sen yhdenvertaisuuslain vastustamisesta avattaisiin oikeudellinen tutkimus.²⁶⁴ Tutkimukset käynnistettiin kuitenkin vasta sen jälkeen, kun Viipurin maistraatin tapauksesta saatiin ratkaisu ja Venäjän oikeusministeriön haluama ennakkotapaus.²⁶⁵ Marraskuun alkupuolella Åbo Underrättelser kertoi Turun ja Porin lääninhallitukseen lähetetystä kirjeestä, jossa ilmoitettiin Pietarin piirioikeuden kuulustelevan Uudenkaupungin maistraatin jäseniä yhdenvertaisuuslain rikkomisesta marraskuun 13. päivänä.²⁶⁶ Maistraatin jäsenet eivät suostuneet vastaamaan syytöksiin venäläisessä tuomioistuimessa eivätkä saapuneet kuulusteluihin.²⁶⁷

²⁶¹ Turun Sanomat 22.8.1912; 22.8.1912; Aamulehti 23.8.1912; Helsingin Sanomat 23.8.1912; Viipurin Sanomat 23.8.1912.

²⁶² Uusi Suometar 23.8.1912; Turun Sanomissa 24.8.1912.

²⁶³ Turun Sanomat 24.8.1912.

²⁶⁴ Turun Sanomat 3.9.1912; Uusi Aura 3.9.1912; Länsi-Suomi 5.9.1912.

²⁶⁵ Sosialidemokraatti 5.9.1912. Oikeustoimia yhdenvertaisuuslain vastustamisesta masinoitiin ympäri suuriruhtinaskuntaa, esimerkiksi Helsingin ja Hämeenlinnan maistraatteja epäiltiin niin ikään yhdenvertaisuuslain toteuttamisen tahalliseksi estämiseksi. Viipurin maistraatin jäsenet tuomittiin kuitenkin ensimmäisenä lain rikkomisesta lokakuun lopulla.

²⁶⁶ Åbo Underrättelser 6.11.1912.

²⁶⁷ Turun Sanomat 14.11.1912; Sosialidemokraatti 14.11.1912. Uudenkaupungin maistraatti menetteli samalla tavalla, miten Viipurin maistraatin jäsenet olivat jo aikaisemmin toimineet. Ks. Koskivirta 2019, 170.

Marraskuun lopulla Sosialistissa ja Turun Sanomissa kerrottiin maistraatin tutkintaa johtaneen Pietarin piirioikeuden tuomarin kirjeestä Vehmaan kihlakunnan kruununvoudille, jossa käskettiin pidättämään Uudenkaupungin maistraatin jäsenet ja toimittamaan heidät Pietariin.²⁶⁸ Tällaista toimivaltaa Pietarin piirioikeudella ei ollut ja kirjelmän sisältöä pidettiin lehdissä yleisesti outona.²⁶⁹ Turun Sanomien mukaan kruununvoudti von Bonsdorff kieltäytyi noudattamasta käskyä ja kuvernöörinvirastosta lähetettiin kuriiri kirjettä noutamaan ja Wuorisen kerrottiin lähteneen Helsinkiin heti kirjeen saatuaan.²⁷⁰ Todennäköisesti Wuorisen matka Helsinkiin liittyi Uudenkaupungin maistraatin asiaan (tai ainakin lehdet tulkitsivat asian niin), sillä seuraavana päivänä Uudenkaupungin maistraatin jäsenet, pormestari Aleksander Söderman sekä raatimiehet Gustaf Blom ja Knut Frick pidätettiin ja vietiin aikanaan kuulusteltaviksi Pietariin.²⁷¹

Turun Sanomien pääkirjoituksessa joulukuun alussa Wuorista syytettiin toimintansa piilottelusta Uudenkaupungin maistraatin tapauksessa.²⁷² Kirjoituksen mukaan Wuorinen pyrki välttämään suoraa esiintymistä "laittomuuksien" toimeenpanijana ja käskijänä. Näitä syytöksiä lehti tuki esimerkiksi Uudenkaupungin maistraatin jäsenistä laaditulla pidätysmääräyksellä, jota Wuorinen ei itse allekirjoittanut ja Vehmaan kruununvoudille lähetetyn kirjeen olleen esitettyä myöskin olleen osa kuvernöörin roolin "piilottamista", mutta tähän on vaikea ottaa varmuudella kantaa.²⁷³ Vaikuttaa siltä, että Turun Sanomien toimituksessa oltiin ärtyneitä siitä, ettei Wuorista kyetty sitomaan lujemmin yhdenvertaisuuslain soveltamisesta aiheutuneeseen oikeustaisteluun.

Wuorisen virkauralta löytyy kyllä tapauksia, joissa hän kiistanalaisiksi tulkittavissa tilanteissa oli siirtänyt vastuuta alaisilleen²⁷⁴ ja tällaisen niin sanotun näkyvän toiminnan minimoiminen oli Wuorisen osalta varsin oletettavaa yhdenvertaisuuslain soveltamisessa. Turun Sanomien esittämä väite Wuorisen pyrkimyksestä piilottaa rooliaan sai tukea joulukuun lopulla, kun lehdistössä kirjoitettiin Vehmaan kruununvoudti von Bonsdorffin joutuneen painostuksen alle. Wuorisen kerrottiin vaatineen von Bonsdorffilta selitystä siitä, miksei tämä ollut totellut Pietarin piirioikeuden

²⁶⁸ Turun Sanomat 26.11.1912; Sosialisti 26.11.1912.

²⁶⁹ Uusi Aura 26.11.1912. Kirjeen sisältöä kuvailtiin melko tarkasti, joten voi olettaa tällaisen kirjeen oikeasti lähetetyn.

²⁷⁰ Turun Sanomat 27.11.1912.

²⁷¹ Sosialisti 28.11.1912; Uusi Aura, 29.11.1912; Helsingin Sanomat 29.11.1912.

²⁷² Turun Sanomat 1.12.1912; Uusi Aura 3.12.1912.

²⁷³ "Eihän täällä niin lapsellisia olla, ettei ymmärrettäisi kuka lääninhallituksen päätöksistä viime kädessä vastaa" Turun Sanomat 21.12.1912.

²⁷⁴ Alkuvuodesta 1911 toimiessaan Mikkelin läänin kuvernöörinä, Wuorinen erotutti kaksi virkamiestä leimaveroasian tiimoilta, mutta ei itse varsinaisesti toteuttanut erotusta, vaan delegoi erotuksen lääninsihteerilleen.

hänelle osoitettua käskyä pidättää ja toimittaa Uudenkaupungin maistraatin jäsenet Pietariin.²⁷⁵ Lehtien joulukuiset uutiset tapahtumien kulusta saivat jo valmiiksi oudon tapauksen näyttämään Wuorisen kannalta arveluttavalta. Vakka-Suomessa kerrottiin Turun ja Porin lääninsihteerin Antti Inkisen olleen tarkastusmatkalla kruununvouti von Bonsdorffin kansliassa, tämän vastikään vastaanotettua kirjelmän Pietarin tutkintotuomarilta marraskuun lopulla.²⁷⁶ Turun Sanomissa kirjoitettiin Inkisen vielä kysyneen von Bonsdorffilta tarkastusmatkansa yhteydessä, oliko tälle ehkä lähetetty venäläinen kirje.²⁷⁷ Lehdissä ei ilmoitettu mistä niiden tiedot olivat peräisin, mutta tietolähteenä voi olettaa olleen von Bonsdorffin, joka paineen alle oli joutunut.

Kruununvoudin vastaanottama epätavallinen kirje venäläiseltä tuomarilta ja lääninviraston ilmeinen tieto tästä kirjeestä antavat oikeutetusti syytä epäillä, että kuvernööri Wuorinen oli osallinen tässä epämääräisessä vastuun siirtämisessä. Sanomalehtien vastustaessa yhdenvertaisuuslain soveltamista kiivaasti, on varsin oletettavaa, että Wuorinen pyrki häivyttämään omaa rooliaan Uudenkaupungin maistraatin tapauksessa – olihan sanomalehdissä Wuorista jo parjattu yhdenvertaisuuslain esitaistelijaksi. Ainakin venäläisten viranomaisten aktiivisuus antoi tähän mahdollisuuden. Toisaalta Wuorinen siivosi perustuslaillisia virkamiehiä Turun ja Porin lääninvirastosta arkailematta. Joulukuussa Wuorinen erotti lääninhallituksen venäjän kielenkääntäjän sekä tämän alaisen, jotka eivät olleet avustaneet Uudenkaupungin maistraatin tapauksessa Pietarin piirioikeutta.²⁷⁸

4.4 Venäläisen lainsäädännön edustaja

Tammikuussa 1913 Uudenkaupungin maistraatin tapauksen käsittely jatkui lehdistössä. Pietarissa oikeusistuntoaan odottaneet maistraatin jäsenet tekivät pian pidätyksensä jälkeen valituksen Turun hovioikeuteen. Tammikuun puolivälissä Turun hovioikeus lähetti kirjeen keisarille, jossa "saatettiin keisarillisen majesteetin tietoon oikeudenkäytössä syntyneet häiriöt" (Uudenkaupungin maistraatin tapauksessa) ja pyydettiin keisaria harkitsemaan, mihin toimenpiteisiin asiassa voitaisiin ryhtyä.²⁷⁹

²⁷⁵ Vakka-Suomi 19.12.1912; Sosialisti 20.12.1912; Turun Sanomat 21.12.1912.

²⁷⁶ Vakka-Suomi 19.12.1912; Turun Sanomien mukaan (21.12.1912) lääninsihteerin oli tiedustellut von Bonsdorffilta, oliko tälle ehkä saapunut venäläistä kirjettä ja tarjoutunut kääntämään sen.

²⁷⁷ Turun Sanomat 21.12.1912.

²⁷⁸ Turun lehti 5.12.1912; Helsingin Sanomat 5.12.1912. Turun Sanomien mukaan lääninhallituksen kielenkääntäjän apulainen herra Hagan erosi tehtävästään itse, sillä ei halunnut suoda Wuoriselle erottamisen iloa. Turun Sanomat 5.12.1912.

²⁷⁹ Satakunnan Sanomat 17.1.1913.

Hovioikeuden kerrottiin myös kehottaneen kuvernööri Wuorista vaatimaan Uudenkaupungin maistraatin jäsenten pidätysmääräyksen allekirjoittaneelta poliisimestari Arthur Ståhlilta lausunnon tapauksesta.²⁸⁰ Turun Sanomien seuraavan päivän pääkirjoituksessa todettiin hovioikeuden ilmoituksen keisarille olleen tyydyttävä, mutta ilmaistiin suurta pettymystä hovioikeuden päätöksestä vaatia poliisimestari Ståhlilta vain selitystä Uudenkaupungin maistraatin asiasta.²⁸¹ Keisarille osoitetulla kirjelmällä oli tuskin mitään vaikutusta, sillä tammikuun 24. päivänä Uudenkaupungin maistraatin jäsenet tuomittiin vankeuteen puoleksi vuodeksi.²⁸²

Helmikuussa Ilmari Wuorinen kieltäytyi vaatimasta poliisimestari Ståhlilta selitystä Uudenkaupungin maistraatin pidätyksestä ja kehotti hovioikeutta olemaan vaivaamatta häntä enää "tämän laatusissa asioissa".²⁸³ Lausunto kirvoitti erityisesti turkulaisissa lehdissä suorasanaisia kannanottoja Wuorisesta. Sosialistin pääkirjoituksessa Wuorista kutsuttiin "selkärangattomaksi kurjimukseksi" ja Turun Sanomien sekä Uuden Auran pääkirjoituksissa todettiin Wuorisen tällä kannanotolla asettuneen suoraan yhdenvertaisuuslain kannalle. Myös Uusi Suometar kritisoi Wuorista pääkirjoituksessaan. Tämä oli sikäli merkittävää, sillä vanhasuomalaisten päääänenkannattaja ei ollut Wuorista tätä ennen suoraan pääkirjoituksessaan kritisoinut, ja tapaus noteerattiin seuraavien päivien aikana lehdissä laajalti.²⁸⁴

Wuorisen vastaus Turun hovioikeudelle huipensi yhdenvertaisuuslaista käydyn kiivaan keskustelun, joka oli ollut lehdistön käsitellyin aihe jo miltei vuoden. Helmikuu 1913 ei enää varsinaisesti ollut mikään käännekohta Wuorisen ja sanomalehdistön välillä, vaan viimeinen silaus, minkä jälkeen lehdissä ei enää haluttu jatkaa Wuorista koskevaa väittelyä. Maaliskuun alussa Turun hovioikeus ilmoitti Wuorisen menettelystä keisarille ja pyysi tätä harkitsemaan toimenpiteitä "lainkäyttöä kohdanneen esteen poistamiseksi".²⁸⁵ Uuden Auran pääkirjoituksessa hovioikeuden tekemää ilmoitusta keisarille pidettiin riittämättömänä ja lehden mukaan oikea menettely olisi ollut syytteen nostaminen Wuorista vastaan.²⁸⁶ Jälkipuinti yhdenvertaisuuslain soveltamisesta Turun ja Porin läänissä alkoi tämän jälkeen vähenemään.

²⁸⁰ Helsingin Sanomat 17.1.1913; Turun Sanomat 17.1.1913.

²⁸¹ Turun Sanomat 18.1.1913.

²⁸² Aamulehti 24.1.1913; Uusi Suometar 24.1.1913; Tornion Laakso 24.1.1913; Mikkelin Sanomat 25.1.1913.

²⁸³ Sosialisti 13.2.1913; Uusi Aura 13.2.1913; Turun Sanomat 13.2.1912.

²⁸⁴ Sosialisti 14.2.1913; Uusi Aura 14.2.1912; Helsingin Sanomat 14.2.1913; Wiipuri 14.2.1913; Turun Sanomat 16.2.1913.

²⁸⁵ Turun Sanomat 5.3.1913.

²⁸⁶ Uusi Aura 5.3.1912.

Kevään aikana lehdet toki jatkoivat Wuorista ja hänen toimiaan käsittelevien kirjoitusten julkaisua. Aiheet liittyivät järjestään venäläistämistoimien edistämiseen Turun ja Porin läänissä. Maaliskuussa Turun Sanomat kertoi Wuorisen määränneen kaikkien läänin venäläisten kirjaamista henkikirjoihin – senaatin päätöksen mukaisesti.²⁸⁷ Huhtikuussa Uudessa Aurassa kirjoitettiin Wuorisen kiertokirjeestä läänin poliisiviranomaisille²⁸⁸, jossa käskettiin ilmoittamaan hänelle kaikista poliittisluontoisista asioista sekä virkamiesten ”veltosta” suhtautumisesta velvollisuuksiinsa.²⁸⁹ Toukokuussa lehtiin vuodettiin jälleen yksi Wuorisen poliisiviranomaisille lähettämä salainen kiertokirje, jossa kiellettiin kaikki rahakeräykset tuomiotaan kärsivien Uudenkaupungin maistraatin jäsenten ja näiden perheiden hyväksi.²⁹⁰ Tämänkaltaiset kirjoitukset sävyttivät Wuorista käsittelevää kevään ja kesän 1913 uutisvirtaa, kuten myös kuvernöörin eri tahoille määräämät uhkasakot, joista oli muodostunut vakioaihe lehtien palstoilla.²⁹¹ Elokuussa Wuorinen vangitutti sosialidemokraattien kansanedustajan sekä Sosialistin päätoimittajan, Taavi Tainion, majesteettirikoksesta.²⁹² Tämän pidätysmääräyksen allekirjoittaminen oli luultavasti Wuoriselle varsin mieluisa toimenpide, sillä Sosialisti oli syksystä 1911 alkaen ollut yksi hänen kiivaimmista kritisoijistaan.

Syksyn aikana jatkettiin Turun hovioikeuden Wuorisesta tehdyn valituksen käsittelyä. Syyskuussa senaatti velvoitti Wuorista antamaan asiasta selityksen, jonka Uusi Aura onnistui lokakuussa saamaan kokonaisuudessaan haltuunsa. Neljän palstan mittaisessa selityksessään senaatille Wuorinen ilmoitti menetelleensä voimassa olleen yhdenvertaisuuslain mukaisesti ja tulkitsi Turun hovioikeuden menneen toimivaltansa ulkopuolelle, sekaantuessaan keisarikunnan tuomiovallan toimiin, eikä tästä syystä antanut hovioikeudelle sen pyytämää virka-apua.²⁹³ Uusi Aura kommentoi selitystä ”jälleen uudeksi häikäilemättömyyden osoitukseksi” ja surulliseksi todisteeksi Wuorisen

²⁸⁷ Turun Sanomat 2.3.1913.

²⁸⁸ Poliisiviranomaisilla tarkoitettiin läänin poliisilaitoksia, nimismiehiä, kruununvouteja sekä paikallisia järjestysvoimia.

²⁸⁹ Uusi Aura 16.4.1913; tästä myös Turun Sanomissa 20.4.1913.

²⁹⁰ Turun Sanomat 14.5.1913; Sosialisti 14.5.1913; Uusi Aura 15.5.1913. Lehdissä ei mainittu tahoja, jotka näiden kiertokirjeiden sisältöjä toistuvasti lehdille vuotivat.

²⁹¹ Turun Sanomat 22.5.1913; Turun Sanomat 2.7.1913; Uusi Aura 20.5.1913. Lehtien lisäksi Wuorinen määräsi sakkoja esimerkiksi Uudenkaupungin maksettavaksi, joka ei ollut kuvernöörin määräämän ajan kuluessa toimittanut tiloja kaupungin poliisilaitokselle.

²⁹² Sosialisti 29.8.1913; Turun Sanomat 30.8.1913.

²⁹³ Wuorisen selvitys senaatille, Uusi Aura 8.10.1913.

pyrkimyksestä saada Turun hovioikeus kiedotuksi yhdenvertaisuuslain aiheuttamaan riitaan.²⁹⁴

Turun Sanomat kirjoitti selityksestä seuraavaa:

”Selitys on kaikissa suhteissa niin äärimmäisesti Suomen lakeja ja laillista oikeusjärjestystä halveksiva, että se lienee siinä suhteessa aivan ensimmäisiä asiakirjoja”.²⁹⁵

Selitys huomioitiin valtakunnallisesti ja esimerkiksi Helsingin Sanomat sekä Uusi Suometar julkaisivat sen kokonaisuudessaan, mutta aiheen käsittely päättyi muutamassa päivässä. Tämä oli vuoden 1913 Wuorista koskevalle uutisoinnille leimallista, lehdet eivät enää jatkaneet tuohtumusta aiheuttaneiden tapausten käsittelyä muutamaa päivää pidempään. Myös kirjoitusten tyyli muuttui vuoden aikana alati toteavammaksi. Vuoden 1912 kaltaista synkkää ja paheksuvaa sanastoa lehdet käyttivät yhä harvemmin. Tämän voi tulkita johtuneen siitä, että tietyn pisteen jälkeen asiat tulivat niin selkeiksi tai arkisiksi, ettei niiden kommentointi tuonut enää mitään uutta. Turkulaisten lehtien kannanotot Wuorisen senaatille lähettämästä selityksestä jäivät vuoden 1913 osalta viimeisiksi voimakkaiksi vastalauseiksi kuvernöörin toimien osalta. Vuoden 1914 aikana Ilmari Wuorisen viranhoidosta esitetyt kriittiset kannanotot lähestulkoon katosivat sanomalehtien palstoilta. Merkittävin tai ainakin eniten jatkokirjoituksia Wuorisesta poikinut aihe liittyi hänen ja lääninsihteerin Antti Inkisen tulehtuneisiin väleihin, joista kerrottiin lehdissä tammikuun lopulla.²⁹⁶ Kyseessä oli ilmeisesti jonkinlainen valtataistelu, mutta tämän tarkemmin ei lääninhallituksen sisäisestä riidasta lehdissä tiedetty. Helmikuussa Uudessa Aurassa kuitenkin spekulointiin jo Inkisen mahdollista korvaajaa.²⁹⁷

Kevään 1914 aikana Turun hovioikeuden ja Wuorisen välinen jupakka tuli päätökseensä. Senaatti antoi maaliskuussa lopullisen päätöksensä vuoden takaisesta Turun hovioikeuden tekemästä valituksesta liittyen Wuorisen toimintaan yhdenvertaisuuslain soveltamisessa. Senaatti ei löytänyt Wuorisen toimista seikkoja, jotka olisivat edellyttäneet jonkinlaisiin toimenpiteisiin ryhtymistä ja hovioikeuden tekemä valitus hylättiin.²⁹⁸ Uuden Auran pääkirjoituksessa tyydyttiin kommentoimaan, kuinka venäläisen byrokratian erityispiirre, vihan oikeuslaitosta kohtaan, oli nyt

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ Turun Sanomat 9.10.1913.

²⁹⁶ Uusi Suometar 24.1.1914; Uusi Aura 24.1.1914; Turun Sanomat 24.1.1914.

²⁹⁷ Uusi Aura 17.2.1914.

²⁹⁸ Sosialisti 17.3.1914; Helsingin Sanomat 18.3.1914.

siirtynyt senaatin päätöksellä Suomeenkin.²⁹⁹ Turun Sanomien aihetta käsittelevässä uutisessa ei enää viitsitty ottaa aiheeseen kantaa. Niin ikään Sosialisti oli vähäsanainen aiheesta, joskin aiheesta kertoneen kirjoituksen otsikoksi nostettiin "Senaatti antaa siunauksensa Wuorisen toimenpiteille".³⁰⁰ Huhtikuun lopussa Turun ja Porin lääninhallituksen valtataistelu tuli päätökseen, kun muun muassa Sosialistissa kerrottiin Wuorisen päässeen lääninhallituksen "kukkotappelussa" niskan päälle.³⁰¹ Turun Sanomien mukaan Inkinen tulisi eroamaan ja siirtymään uuteen virkaan Helsingissä.³⁰² Alkukesän aikana lehdissä kierteli huhuja Wuorisen siirtymisestä senaattiin, mutta nämä huhut eivät koskaan toteutuneet. Kesän 1914 edetessä lehdistön uutisointi keskittyi yhä enemmän ulkomaihin ja siellä kärjistyneisiin levottomuuksiin, joista jo elokuussa kirjoitettiin suursotana. Ensimmäisen maailmansodan myötä Suomessa siirryttiin sotatilaan ja sanomalehdet alistettiin ennakkosensuurin alaisiksi. Sotasensuurin myötä sanomalehtien uutisvirta muuttui oleellisesti ja tästä syystä toisen venäläistämiskauden viimeisiä vuosia ei tässä työssä tarkastella.

²⁹⁹ Uusi Aura 19.3.1914.

³⁰⁰ Sosialisti 17.3.1914.

³⁰¹ Sosialisti 30.4.1914.

³⁰² Turun Sanomat 30.4.1914.

5. Päätäntö

Loin tässä tutkielmassa yleiskuvan siitä, miten suomalaisessa lehdistössä käsiteltiin keisarikunnan toteuttamaa venäläistämispoliittikkaa Turun ja Porin läänissä toisen venäläistämiskauden aikana. Yhtenäistämistoimien edistämiseksi Venäjä pyrki asettamaan suomalaisiin virastoihin myöntäväisiä virkamiehiä, jotka hyväksyivät ja edesauttoivat Suomen venäläistämistä. Tutkielmassani perehdyin venäläistämiskausien aikana korkeaan virka-asemaan nousseeseen Ilmari Wuoriseen, joka aikaisemman tutkimuksen perusteella oli myöntäväinen Venäjän pyrkimyksiin Suomessa. Tavoitteenani oli selvittää, miten Wuorinen edisti virantoimituksessaan venäläistämispoliittikkaa ja kuinka lehdistö kommentoi Wuorista ja hänen toimiaan kuvernöörinä. Saadakseni Wuorisesta selkeämmän käsityksen, aloitin hänen toimiensa ja niitä kommentoivien lehtikirjoitusten käsittelyn jo syksystä 1905.

Tutkittavan ajanjakson alkupuoliskolla Wuorista käsittelevissä kirjoituksissa heijastui ennen kaikkea myöntäväisyysuuntausta kannattaneiden vanhasuomalaisten ja perustuslaillisuutta korostaneiden nuorsuomalaisten eriävät näkemykset. Perustuslaillisissa lehdissä Wuorinen leimautui ensimmäisen venäläistämiskauden päättäneen suurlakon jälkimainingeissa bobrikovilaisen sortojärjestelemän kätyriksi, hänen pyrkiessään tukahduttamaan lakkoa Mikkeliissä virkaa tekevänä kuvernöörinä. Suomalaisen puolueen lehdissä välteltiin Wuorisen kommentointia ja tämä antoi etenkin nuorsuomalaisille lehdille syyn hyökätä suomettarelaiten venäjäpolitiikkaa vastaan, johon kytkeytyi olennaisesti kysymys suomalaisten virkamiesten toiminnasta. Tiukkaa perustuslaillista linjaa ajaneet Ruotsalaisen puolueen sanomalehdet yhtyivät nuorsuomalaisten kritiikkiin Suomalaista puoluetta sekä Ilmari Wuorista kohtaan.

Ensimmäisen venäläistämiskauden päätyttyä Wuorinen palasi lääninsihteerin virkaansa ja hänen virantoimituksensa kommentointi hiljeni lehdistössä miltei kolmeksi vuodeksi. Toisen venäläistämiskauden käynnistyttyä perustuslailliset virkamiehet joutuivat uudemman kerran painostuksen alaisiksi. Talvella 1910 Mikkelin läänin kuvernööri Borgenström erotettiin ja Wuorinen nousi hänen tilalleen. Tämän myötä alkoi toistamiseen myöntäväisyysuuntausta ja perustuslaillisuutta edustaneiden lehtien välinen väittely virkamiesten asemasta ja heidän asemoitumisestaan Venäjän toimiin Suomessa. Perustuslailliset jatkoivat kriittistä linjaansa Wuorista sekä Suomalaista puoluetta kohtaan, jonka kannoissa ei tapahtunut mitään mainittavaa muutosta. Wuorista koskeva kirjoittelu muuttui nopeasti suomettarelaiten ja perustuslaillisten

väliseksi kiistaksi, ja lehtien kannat Wuorisesta jäivät niille sijoille, missä ne olivat vuodesta 1906 asti olleet. Vuoden 1910 merkittävin muutos Wuorista koskevassa uutisoinnissa oli lehtikirjoitusten määrän huomattava kasvu ja Wuorisesta tuli viimeistään vuoden 1910 aikana valtakunnallisesti tunnettu henkilö. Tätä selitti Wuorisen, suurlakon aikaisten kiistanalaisten toimien lisäksi, kuvernöörin viran painoarvo suomalaisessa yhteiskunnassa. Lehtikirjoitusten lisääntymisen ohella toinen Wuorista koskeva muutos lehdistössä oli tyväenlehtien aktivoituminen, niiden omaksuessa kovan retoriikan Wuorista kohtaan 1910-luvun taitteessa.

Syksyllä 1911 Wuorinen nimitettiin Turun ja Porin läänin kuvernööriksi, joka johti pian merkittäviin kannanmuutoksiin vanhasuomalaisissa sanomalehdissä. Läänin johtava suomettarelainen lehti Uusi Aura katsoi Wuorisen liian myöntyväiseksi venäläistämistoimien suhteen ja hyökkäsi Wuorista ja puolueensa myöntyväisyysuuntausta vastaan tammikuussa 1912, Wuorisen pyrkiessä lähentymään Suomalaista puoluetta. Tämä oli merkittävä käännekohta Wuorisen uralla. Olisi liioittelua tulkita Suomalaisen puolueen tukeneet Wuorista ennen vuotta 1912, mutta suomettarelaiset lehdet olivat kiistämättä katselleet Wuorisen virantoimitusta myöntyväisyysuuntauksen kautta miltei seitsemän vuotta ja hyökänneet perustuslaillisia vastaan niiden kritisoidessa Wuorista. Tammikuusta 1912 eteenpäin Wuorisesta käyty kiistely siirtyi vanhasuomalaisten sisäiseksi riidaksi, ja Wuorista tukevat tai hänen toimiaan sietäneet lehdet alkoivat käymään vähiin, kun Turun ja Porin läänin vanhasuomalaiset hylkäsivät myöntyväisyyden ja kääntyivät Uuden Auran johdolla Wuorista vastaan. Aikaisemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin, kuinka Suomalainen puolue kääntyi perustuslaillisen vastarinnan kannalle 1910-luvun alkupuoliskolla, mutta on huomionarvoista, kuinka selkeästi tämä muutos linkittyy Ilmari Wuorisen ja hänen ympärillään käytyyn sanomalehtikeskusteluun. Uudella Auralla ja sen päätoimittajalla Kaarle Rantakarilla oli merkittävä rooli Suomalaisen puolueen suunnanmuutoksessa.

On selvää, että Wuorinen linkittyi venäläistämistoimiin jo kuvernöörin sijaisena vuonna 1905 ja sen jälkeen Mikkelin varsinaisena kuvernöörinä, mutta Wuorinen nousi esille silmiinpistävästi toisen venäläistämiskauden keskeisissä kohdissa ja Wuorinen osoitti selvästi olevansa venäläistämistoimien innokas edistäjä. Vuonna 1912 voimaanastunutta ja venäläisten säätämää yhdenvertaisuuslakia Wuorinen ryhtyi soveltamaan välittömästi. Ristiriidassa suomalaisten lakien kanssa ollut yhdenvertaisuuslain soveltaminen johti syksyllä 1912 Uudenkaupungin maistraatin perustuslaillisten virkamiesten tuomioihin ja vankeusrangaistuksiin Venäjällä. Tämän ohella

Wuorinen pyrki rajoittamaan lehdistön vapautta, edisti Suomen luotsilaitoksen sekä vainosi venäläistämistoimia vastustaneita virkamiehiä surutta.

Tässä tutkimuksessa käytettyjen aineistojen ja niitä avaamaan valittujen menetelmien avulla pystyi uskottavasti rekonstruoimaan Wuorisesta käytyä sanomalehtikeskustelua ja hänen toimiaan toisen venäläistämiskauden aikana. Lehdistöön kohdistettu painostus ei estänyt niitä julkaisemasta Wuorista ja venäläistämistoimia kriittisesti käsitteleviä kirjoituksia. Toisaalta tutkimuksen toista tavoitetta, suomalaisten harjoittamaa vastarintaa, pystyi käytetyillä aineistoilla ja menetelmillä selvittämään melko pintapuolisesti. Selkeää vastarintaa osoittaneet henkilöt ja tahot oli melko vaivatonta löytää lehtikirjoituksista. Heihin venäläiset sekä venäjämieliset virkamiehet kohdistivat sanktioita, joista sitten lehdissä kirjoitettiin. Osa vastarinnasta oli kuitenkin sellaista, jota ei pystynyt luotettavasti osoittamaan. Lehdille vuodettiin ilmeisesti perustuslaillisten virkamiesten toimesta esimerkiksi lukuisia salaisia kiertokirjeitä, eikä lehdistö paljastanut näiden tietojen välittäjiä. Myös Wuorisen motiiveja ja näkemyksiä toimistaan oli aineistolla vaikeaa selvittää, joskaan niistä en yrittänyt tulkintoja muodostaa. Passiivisen vastarinnan ja venäläismielisten virkamiesten henkilökohtaisten valintojen osalta tutkimusta olisi mahdollista vielä jatkokehittää.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Sanomalehdistö

Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtiaineisto 1905–1914. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>

- Hakusanat kohdistettu koko tietokantaan.

Tutkimuskirjallisuus

Backman, Eero (1975), Painovapaudesta ja sen rikosoikeudellisesta säätelystä venäjänvallan loppuajan Suomessa. Oikeustiede. Jurisprudentia. Vammala: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja VI.

Engman, Max (2009), Pitkät jäähyväiset: Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen. Helsinki: WSOY.

Hirvonen, Maija (2000), Salanimet ja nimimerkit. Helsinki: BJT Kirjastopalvelut.

Holmila, Antero; Koskinen, Ulla; Villstrand, Nils Erik & Karonen, Petri (2014), Tiedonvälitys sivistysmissiosta uutisiin. Teoksessa Karonen, Petri & Räihä, Antti (toim.), Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 248–275.

Hoppu, Tuomas (2005), Historian unohtamat: Suomalaiset vapaaehtoiset Venäjän armeijassa 1. maailmansodassa 1914–1918. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hyvämäki, Lauri (1960), Perustuslaillinen ideologia. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), Venäläinen sortokausi Suomessa. Porvoo: WSOY. 75–92.

Jussila, Osmo; Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka (2014), Suomen poliittinen historia. Helsinki: WSOY

Kalpa, Harri (1984), Sanansaattajana Auran rannoilla: Turun Sanomat 1905–1985. Turku: Turun Sanomat.

Karonen, Petri & Villstrand, Nils Erik (2014), Sotilaskansan tuskainen taival. Teoksessa Karonen, Petri & Räihä, Antti (toim.), Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 146–178.

Karonen, Petri & Räihä, Antti (2014a), Oma Maa -kirjasarja ja instituutioiden historia. Teoksessa Karonen, Petri & Räihä, Antti (toim.), Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 9–28.

Karonen, Petri & Räihä, Antti (2014b), Valtion synty, resurssit ja kehitys. Teoksessa Karonen, Petri & Räihä, Antti (toim.), Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 31–55.

Karttunen, Ilkka; Lehtinen, Eero & Porkola, Petri (2016), Miehet merellä: hetkiä luotsauksen historiasta. Helsinki: John Nurmisen säätiö.

Kekkonen, Jukka (1999), Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Koskinen, Ulla & Einonen, Piia (2014), Hallinnon sankarilliset yksilöt ja kasvoton koneisto. Teoksessa Karonen, Petri & Räihä, Antti (toim.), Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 115–145.

Koskivirta, Anu (2019), Viipurin venäläistäminen ja vastarinta sanomalehtien kuvauksissa 1910-luvun taitteen vuosina. Teoksessa Koskivirta, Anu & Mainio, Ari (toim.), Poliitikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939. Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura. Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry. 142–203.

Kuujo, Erkki (1989), Entisajan Mikkeli: Mikkelin kaupungin vaiheita 1838–1917. Mikkeli: Mikkelin kaupunki.

Laitinen, Erkki (1968), Suomen maaherrannimitykset vuosina 1900–1966. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Leino-Kaukiainen, Pirkko (1984), Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891–1905. Suomen historiallinen seura.

Luntinen, Pertti (1984), Sotilasmiljoonat. Suomen historiallinen seura.

Meinander, Henrik (2006), Suomen historia: linjat, rakenteet, käännekohtat. Helsinki: WSOY

Mickelsson, Rauli (2007), Suomen puolueet: historia, muutos ja nykypäivä. Tampere: Vastapaino.

Nygård, Toivo & Kallio, Veikko (1987), Rajamaa. Teoksessa Zetterberg, Seppo (toim.), Suomen historian pikkujättiläinen (2003), Helsinki: WSOY.

Nygård, Toivo & Salokangas, Raimo, & Tommila, Päiviö (toim.). (1987). Suomen lehdistön historia. 2, Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Kuopio: Kustannuskiila.

Oiristo, Aimo (1954), Turun Sanomat 1904–1954: piirteitä viiden vuosikymmenen varrella. Turku: Polytypos.

Paavolainen, Jaakko (1986), Poliittisen elämäkertatutkimuksen ongelmia. Teoksessa Koivunen, Mari & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö: henkilöhistoriallisia artikkeleita. Turku: Turun yliopisto. 65–72.

Pohjolainen, Teuvo (2015), Suurlakosta perusoikeusuudistukseen: Sananvapauden sääntely Suomessa 1900-luvulla. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.), Sananvapaus Suomessa. Tampere: Tampere University Press.

Polvinen, Tuomo (1984), Valtakunta ja rajamaa: N. I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898–1904. Porvoo: WSOY.

Rommi, Pirkko (1960), Myöntyväisyysuuntauksen ideologia. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), Venäläinen sortokausi Suomessa. Porvoo: WSOY. 93–117.

Salokorpi, Hannu (1988), Pietarin Tie: Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmikuun manifestista 1899 Tarton rauhaan 1920. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Seitkari, Olavi (1960), Venäjän poliittiset tavoitteet Suomessa. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), Venäläinen sortokausi Suomessa. Porvoo: WSOY. 19–33.

Soikkanen, Timo (1986), Biografinen tutkimus. Teoksessa Koivunen, Mari & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö: henkilöhistoriallisia artikkeleita. Turku: Turun yliopisto. 58–64.

Tiihonen, Seppo & Tiihonen, Paula (1983), Suomen hallintohistoria. Helsinki: Valtion koulutuskeskus.

Tikka, Marko & Eilola, Jari (2014), Lakien synty ja oikeudenkäytön ihanteet. Teoksessa Karonen, Petri & Räihä, Antti (toim.), Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 179–201.

Vares, Vesa (2000), *Varpuset ja pääskysel: Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vares, Vesa (1987), "Turkulainen" ja "viipurilainen" suuntaus Suomalaisen puolueen idänpolitiikassa toisella sortokaudella. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/1987, 9–16.

Wassholm, Johanna (2020), *Det passiva motståndets praktiker: Brutus Lagercrantz (1857–1929) och konflikten kring likställighetslagen 1912*. *Historiska och litteraturhistoriska*, vuosikerta 95. 17–41.

Westerlund, Lars (2001), *Suomen portti: politiikka ja hallinto Varsinais-Suomessa vuosina 1809–1917*. Turku: Varsinais-Suomen liitto.